

UTJECAJ KORUPCIJE NA ZAJMOVE U CEE ZEMLJAMA

Cvjetković, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:789883>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD
UTJECAJ KORUPCIJE NA ZAJMOVE U CEE
ZEMLJAMA

Mentor:

izv. prof. dr.sc. Ana Rimac Smiljanić

Student:

Marija Cvjetković, bacc. oec.

Matični broj:2172399

Split, lipanj, 2018.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
1.1. Opis problema.....	1
1.2. Predmet istraživanja	4
1.3. Istraživačke hipoteze	4
1.4. Svrha i cilj.....	5
1.5. Metodologija i podaci	6
1.6. Doprinos istraživanja	6
1.7. Struktura diplomskog rada	7
2. KORUPCIJA U CEE ZEMLJAMA.....	8
2.1. Značaj korupcije.....	8
2.2. Analiza korupcije u CEE zemljama.....	13
3. FINANCIJSKI SUSTAVI U CEE ZEMLJAMA	16
3.1. Razvitak finansijskog sustava u CEE zemljama	16
3.2. Utjecaj krize na finansijske sustave u CEE zemljama.....	22
3.3. Učinci krize na dostupnost kredita i pojava nenaplativih zajmova	25
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE UTJECAJA KORUPCIJE NA NENAPLATIVOST KREDITA U CEE ZEMLJAMA	32
4.1. Podaci.....	32
4.2. Metodologija.....	35
4.3. Analiza rezultata.....	37
5. ZAKLJUČAK.....	44
LITERATURA	46
POPIS SLIKA.....	52
POPIS TABLICA	52
POPIS GRAFOVA	52
SAŽETAK	53
SUMMARY	54

1. UVOD

1.1. Opis problema

Zemlje srednje i istočne Europe (CEE) započele su novi razvoj raspadom komunizma krajem 80-ih i početkom 90-ih godina prošlog stoljeća. Razdoblje koje je uslijedilo obilježilo je prelazak s planskog na tržišno gospodarstvo i kao posljedica toga raste broj stranih direktnih investicija. Najviše greenfield investicija u bankarskom sektoru u CEE zemljama u tom razdoblju ostvarile su Austrija, Njemačka i Nizozemska dok su u procesu privatizacije banaka sudjelovale banke iz Austrije, Belgije, Njemačke, Irske, Francuske i SAD-a (Bonin et al. 2014.). Tokom tranzicijskog procesa zemlje su se suočile s makroekonomskim nestabilnostima poput hiperinflacije i tečajne krize, trgovinskim deficitom i rastom fiskalnih deficita, što se pak kompenziralo vanjskim zaduživanjem ili priljevom stranih direktnih investicija (Vukoja, 2008.). Neke CEE zemlje bile su dobro pripremljene za ulazak u tranziciju i to su zemlje koje su geografski bliže zapadnoj Europi. Što su se reforme brže provodile to su se brže ostvarile i pozitivne stope rasta. Europska Unija odlučila je integrirati ove zemlje ali samo nakon provedenih stabilizacijskih reformi (EC, 2014.). Mijenjao se i politički sustav država, sa socijalističkog jednostranačkog sustava prešlo se na demokratski višestranački sustav. Pravosuđe je trebalo postati neovisno budući da je u razdoblju socijalizma bilo pod kontrolom komunističke stranke. Velik problem pravosuđa postali su dugotrajni procesi rješavanja sudskih predmeta te općenito velik broj tih istih predmeta. U procesu tranzicije nastupili su mnogi problemi za CEE zemlje koji traju već godinama i u nekim zemljama još uvijek nisu riješeni, stoga se za njih još uvijek ne može govoriti o kraju tog procesa.

Globalna financijska kriza započela je u SAD-u 2007. godine krahom tržišta hipotekarnih kredita. Ispostavilo se da je u mnogim zemljama, u razdoblju prije izbijanja krize, zabilježena kreditna ekspanzija ali sa smanjenom kontrolom izdavanja tih kredita. Nedostatkom kontrole povećala se rizičnost kreditnih portfelja banaka, a što dovodi do većeg broja nenaplativih kredita. Njihov porast zabilježile su i CEE zemlje (Sirtaine, Skamnelos, 2007.). Zbog visokog udjela stranog vlasništva nad bankama postavilo se pitanje hoće li kriza dodatno eskalirati prenoseći se s banaka majki na banke kćeri. Iako je kriza bila ozbiljna u ovoj regiji, mnoge su se banke snašle bolje od nekih banaka u razvijenim zemljama (Bonin et al. 2014.).

Proces tranzicije u CEE zemljama karakterizira i visok stupanj korupcije (Velkova, 2006.). Korupcija koja je prisutna u svim gospodarskim granama, utjecala je i na odobravanje

kredita. Bankovni službenici pri odobravanju moraju provjeriti bonitet klijenta ali prisutstvom korupcije to zapada u drugi plan. Zataškavaju se pravi podaci o klijentu kako bi se kredit što lakše odobrio. U svrhu osobnog dobitka, a na štetu banke, odobravaju se krediti koji imaju veliku vjerojatnost nepovrata. Pritom se oštećuje bankovne depozitare i dioničare. Banke procjenjuju kreditne gubitke kako bi osigurale dovoljan iznos rezerviranja za te iste gubitke i po tome mogu na vrijeme dobiti upozorenje vezane za probleme s kreditima (Atkins et al. 2015.). Međutim to je samo jedan od instrumenata koji ukazuju na prisutnost korupcije u bankarskom sektoru. Bankarski sektor snosi velike gubitke zbog utjecaja korupcije na bankarsko poslovanje stoga je nužno pronaći adekvatne mjere suzbijanja korupcije i prepoznavanja njezine pojave.

Prije raspada socijalizma financijski sustav CEE zemalja služio je uglavnom za provedbu ekonomskih planova države i pritom su se sredstva pogrešno alocirala. Zbog povijesne poveznosti s bankama, financijski sustavi ovih zemalja razvijali su se više kao bankovno orijentirani nego tržišno orijentirani. Nakon prelaska na tržišno gospodarstvo mnoge banke su se suočile s velikim brojem nenaplativih zajmova što ih je dovelo do insolventnosti. Bankovne krize potiču nepovjerenje u gospodarstvo i krivo alociranje resursa a što je povezano s padom BDP-a (Kawalec, Kluza, 2000.). Države su sanirale gubitke i pritom se dodatno zadužile. Kako bi se vratio bar dio uloženog u saniranje države su počele s procesom privatizacije banaka. Liberalizacijom bankarskog sustava naišlo se na dodatne probleme u vidu neadekvatnih zakona osiguranja depozita, nedostatka računovodstvenih i revizijskih standarda te nisko kvalificiranih zaposlenika u bankarskom sektoru (Cojocar et al. 2015.).

Makroekonomska stabilizacija u tranzicijskim zemljama, početkom 2000-ih godina potpomogla je kreditnu ekspanziju (Duenwald et al. 2005.). Inflacija, koja je nakon osamostaljenja ovih zemalja bila vrlo visoka, stavljena je pod kontrolu. Kao posljedica svega raste i bruto domaći proizvod. Povjerenje, kako građana tako i investitora, u financijski sustav raste. Većinsko vlasništvo nad bankama preuzimaju strani investitori. Banke u državnom vlasništvu imaju sve manju ulogu u kreditiranju gospodarstva. Nudi se širok spektar kredita u stranim valutama. Strane banke doprinose jačanju bankarskih sustava u tranzicijskim zemljama donoseći nove tehnologije i znanja, važne za efikasnije poslovanje (De Haas, Van Lelyveld, 2003.). Istovremeno u tim zemljama se bilježi visoka korupcija.

Temeljem navedenog postavlja se pitanje je li korupcija u CEE zemljama utjecala na dostupnost kredita i posljedično na nenaplative zajmove. Istraživanje o utjecaju korupcije na financijske performanse provedeno na 100 zemalja pokazalo je da korupcija značajno utječe

na nenaplative zajmove, bankovni kapital i likvidnost te na razliku između kamatnih stopa na kredite i kamatnih stopa na depozite (Goel, Hasan, 2010.). Korupcija je zastupljena u svim zemljama, ali posebno predstavlja problem za zemlje u tranziciji. Zbog interesa pojedinaca kojima je pogodovalo još uvijek slabo gospodarstvo, u procesu tranzicije, korupcija se duboko ukorijenila i još uvijek se bilježe visoke stope, mjerene indeksom percepcije korupcije. Mogući utjecaj korupcije na dostupnost kredita očituje se kroz korumpirane bankovne službenike koji nude kredite visokorizičnim klijentima. Tako se krediti ne daju klijentima koji bi uredno podmirili svoje obveze i povećali profitabilnost banke, nego se daju klijentima koji uzimaju kredit u namjeri da ga niti ne vrate. Razne afere u Hrvatskoj idu u prilog navedenoj tezi. Kreditna ekspanzija pokazala je također da su se krediti odobravali prevelikom broju ljudi, a što nije bilo utemeljeno na provjerenosti otplate kredita.

Navedeno nameće nužnost detaljnije analize utjecaja korupcije na nenaplative zajmove u CEE zemljama.

1.2.Predmet istraživanja

Predmet istraživanja, koji proizlazi iz opisanog problema, je analiza korupcije u zemljama srednje i istočne Europe te njezin utjecaj na financijski sustav u tim zemljama kroz dostupnost i nenaplativost kredita. Ovaj utjecaj je iznimno važan zbog pogrešne alokacije bankovnih sredstava u gospodarstvu. Kao uzorak istraživanja uzete su zemlje koje su prošle proces tranzicije i u kojima je zabilježena visoka stopa korupcije ali i velik problem nenaplativosti zajmova. Analizirati će se karakteristike korupcije i financijskih sustava ovih zemalja s posebnim osvrtom na razdoblje nakon financijske krize.

1.2. Istraživačke hipoteze

Na temelju navedene svrhe i cilja istraživanja postavljaju se dvije hipoteze koje predstavljaju okosnicu istraživanja.

H₁...Korupcija utječe na dostupnost kredita u CEE zemljama.

Bankarski službenici zaduženi za odobravanje bankarskih kredita ovlašteni su za provjeru klijentove sposobnosti vraćanja istog. Pritom se može javiti negativna selekcija koja označava plasman kredita zajmoprimatelju s velikim rizikom negativnog ishoda po banku. Do toga može doći ako zajmoprimatelj ne prikaže sve informacije o svojoj kreditnoj sposobnosti ali isto tako može se dogoditi posredstvom korupcije. U društvima u kojima je naglašen kolektivism očekuje se kako će bankovni službenici više izlaziti ususret društvenoj skupini kojoj pripadaju te tako primiti naknadu za odobravanje kredita s boljim uvjetima, što smatraju i zaslužnim (Zheng et al. 2011.). Problem je što klijenti s manjim rizikom od nepovrata pozajmljenih sredstava imaju manju priliku dobiti kredit od onih s visokim rizikom. Cijeli proces, u kojeg je inkorporirana korupcija, dodatno je potaknut neefikasnim zakonima, neobjektivnim sudovima te nedostatkom bonitetne regulative (Barth et al. 2008.). Smanjenim djelovanjem nadležnih institucija manja je i vjerojatnost sankcioniranja odgovornih službenika. Time se sredstva pogrešno alociraju, banka gubi svoj potencijalni profit te potencijalno dobre klijente s kojima je mogla ostvariti dugoročno kvalitetan odnos. Odobravanje dugoročnih kredita zahtijeva duži proces selekcije, a kratkoročnih manji, tako da se veći broj odobrenih kredita pod utjecajem korupcije ostvaruje u slučaju kratkoročnih kredita (Nguyen, Qian, 2012.).

Međutim za vrijeme kreditne ekspanzije u CEE zemljama najviše je odobreno stambenih kredita koji su po svojoj prirodi dugoročni krediti.

Druga hipoteza ovog rada glasi:

H₂...Korupcija utječe na nenaplativost zajmova.

Hipoteza je nastala kao posljedica prve postavljene hipoteze. Ako se većina kredita odobrava procesom negativne selekcije a ne stvarnom kreditnom sposobnošću, tada se bilježi veći rast nenaplativih zajmova. Zajmoprimatelji u tom slučaju uzimaju kredit pod pretpostavkom da kredit vrlo vjerojatno neće niti vratiti. Odobrava im se kredit, iako nemaju dovoljan iznos prihoda ni kolaterala, na temelju kojeg bi prošao odobravanje u normalnim okolnostima (Rinaldi, Sanchis-Arellano, 2006.). Problem nenaplativih zajmova ponovno je postao aktualan nakon izbijanja financijske krize 2008. godine. Kvaliteta kredita u kreditnim portfeljima prije razdoblja krize je bila relativno stabilna (Beck et al. 2013.). Pošto su banke u tranzicijskim zemljama većinom u stranom vlasništvu, banke majke su najviše utjecale na kreditnu ekspanziju u ovim zemljama preko svojih banki kćeri ili podružnica. Povoljna ekonomska klima također je potakla rast izdanih kredita. Tranzicijske zemlje, u godinama prije krize, bila su stabilna i privlačila su veća ulaganja. Banke su koristile priliku kako bi plasirale što više kredita. U velikom broju odobrenih kredita bilo je i onih koji su izdani pod utjecajem korupcije, a za koje se kasnije ispostavilo kako neće biti vraćeni. Banke se pod teretom nenaplativih zajmova odlučuju na smanjeno daljnje kreditiranje što za posljedicu ima smanjenje agregatne ponude i potražnje (Škarica, 2013.). Dodatno, netom prije krize velik dio kredita izdan je za kupnju nekretnina. Za vrijeme financijske krize, uz banke, najviše gubitaka zabilježio je građevinski sektor. Cijene nekretnina pale su na rekordno niske razine što je predstavljalo problem za banke koje se moraju naplatiti iz kolaterala odobrenih stambenih kredita. Kolateral su uglavnom bile nekretnine kupljene tim kreditima te su banke morale prodavati te nekretnine po znatno manjim cijenama od početne. Navedeno nameće pitanje jesu li ti krediti odobravani jer su smatrani isplativim ili pod utjecajem korupcije.

1.3. Svrha i cilj

Svrha istraživanja je analizirati problem korupcije u bankarskom sektoru u CEE zemljama te njezin utjecaj na razinu nenaplativih zajmova. Korupcija je odavno prepoznata kao globalni problem koji se javlja u svim granama gospodarstva. Tijekom nedavne financijske

krize postala je aktualna korupcija vezana za odobravanje loših kredita. U razmatranje će se uzeti više faktora utjecaja na bankarski sektor od kojih će jedan biti i korupcija. Cilj istraživanja je odgovoriti na pitanje utječe li korupcija u CEE zemljama na dostupnost kredita a tim posredno i na nenaplative zajmove.

1.4. Metodologija i podaci

Znanstvene metode korištene u teorijskom dijelu rada su metoda deskripcije, induktivna i deduktivna metoda, metoda analize i sinteze, metoda komparacije i metoda klasifikacije.

Teorijski dio temelji se na domaćoj i stranoj literaturi. Fokus teorijskog dijela je na opisu financijskih sustava CEE zemalja i korupciji koja je utjecala na izdavanje kredita netom prije financijske krize. Kroz tablice, slike i grafikone prikazan je porast korupcije u obrađenom razdoblju, koja je uočena kao jedan od utjecaja nastanka krize.

U empirijskom dijelu rada obrađeni su podaci koji su prikupljeni iz „World development indicators“ baze podataka te podaci o indeksu korupcije od „Transparency international“. Formirana baza podataka obrađena je statističkom metodom istraživanja panel analizom u programu STATA. Istraživanje je uključilo odabrane zemlje srednje i istočne Europe, Hrvatsku, Bugarsku, Rumunjsku, Mađarsku, Češku, Slovačku, Estoniju, Latviju i Litvu i Poljsku. Podaci su uzeti za razdoblje od 2005. do 2015. godine radi relevantnijeg prikaza razdoblja prije, za vrijeme i nakon financijske krize.

1.5. Doprinos istraživanja

Doprinos ovog diplomskog rada je analiza utjecaja korupcije na razinu kredita u CEE zemljama. Dodatno, kao direktna posljedica utjecaja korupcije na odobravanje kredita jesu nenaplativi zajmovi. Drugi doprinos ovog rada se ogleda u pronalaženju odgovora u kojoj mjeri korupcija utječe na nenaplative zajmove koji su nastali kao posljedica kreditne ekspanzije prije nedavne krize. Rad će doprinjeti shvaćanju štetnog utjecaja korupcije na financijski sustav tranzicijskih zemalja i potrebi većeg antikoruptivnog djelovanja u bankarskom sektoru ali i čitavom financijskom sustavu.

1.6. Struktura diplomskog rada

Diplomski rad podijeljen je u pet dijelova. Uvodni dio sadržava opis problema, svrhu i cilj rada, istraživačke hipoteze i njihov opis, metodologiju i podatke doprinos istraživanja i strukturu diplomskog rada.

U drugom poglavlju naziva „Korupcija u CEE zemljama“ opisan je pojam korupcije i njezin značaj analizirana njezina zastupljenost u CEE zemljama.

U trećem poglavlju „Financijski sustavi u CEE zemljama“ istaknute su značajke i razvitak financijskih sustava u CEE zemljama. Razmotren je utjecaj globalne financijske krize na financijske sustave ovih zemalja kao i posljedice krize na dostupnost kredita, a posljedično i na nenaplativost odobrenih kredita.

Četvrto poglavlje odnosi se na empirijsko istraživanje utjecaja korupcije na nenaplativost zajmova u CEE zemljama. Postavljene su hipoteze koje su analizirane pomoću statističkog programa Stata. Rad završava poglavljem Zaključak u kojem su izneseni svi relevantni stavovi, rezultati i zaključci proizašli iz provedenog teorijskog i empirijskog istraživanja.

2.KORUPCIJA U CEE ZEMLJAMA

2.1.Značaj korupcije

Korupcija je pojava koja predstavlja kako politički tako i gospodarski problem pojedine zemlje. Uočava se prilikom korištenja položaja u svrhu promicanja osobne koristi nauštrb koristi društva. Može se javiti u svim zemljama bez obzira na razvijenost, međutim uglavnom je zastupljenija u zemljama u razvoju. Korupcija nije moderan pojam jer se kroz cijelu povijest proteže isti problem. Sve kreće od koncentracije moći u jednoj osobi koja može diktirati pravila sa svog položaja i time zahtijevati određene kompenzacije za svoje usluge. Nije nužno izražena preko materijalnih sredstava već se može javiti u obliku usluge ili informacije. Korupcija se najčešće javlja u svezi s državnim službama, kada službenik koristeći monopol svog posla uvjetuje plaćanje mita kako bi izvršio zatraženu uslugu, ali korupcija je sveprisutna i u privatnom gospodarstvu (Dubravčić, 2001.). Financijska i bankarska korupcija koja dosegne visoku razinu, može uzrokovati smanjenje javnih investicija i dodatno ih transferirati iz produktivnijih sektora u one s manjim doprinosima (Heshmati Molae).

Svjetska banka (WB, 1997.) razlučila je nekoliko pojava koje se smatraju koruptivnim djelima: podmićivanje, krađa, politička i birokratska korupcija, izolirana i sustavna korupcija te korupcija u privatnom sektoru. Mito je najpoznatiji oblik korupcije. Pomoću mita poduzeća mogu utjecati na vladine ugovore kako bi vlada odabrala baš to poduzeće za obavljanje određenih poslova. Vladine koristi poput novčanih nagrada ili povlastica može se neodgovarajuće raspodijeliti što sabotira perspektivne projekte unutar gospodarstva neke zemlje. Niži porezi mogu se mitom osigurati od strane poreznih obveznika. Mitom se može i ishoditi određena licenca, ubrzati vrijeme odobravanja obavljanja pravnih poslova pa i promijeniti ishod pravnog postupka. Krađa se očituje u lakšem obliku gdje zaposlenici otuđuju sitne predmete poput uredske opreme do ekstremnih oblika kad menadžeri poduzeća i drugi službenici idu u velike privatizacije državne imovine, za što su plodna tla tranzicijska gospodarstva. U ovu skupinu također spada i krađa državnih finansijskih sredstava. Politička i birokratska korupcija mogu biti neovisne jedna o drugoj ili mogu biti u dosluhu. Ekstreman oblik je kada se kriminalni elementi infiltriraju u državne institucije te se one pretvore u instrument pojedinačnog obogaćivanja. Izoliranom korupcijom smatraju se rijetki pojedinačni slučajevi koji su neznatni pa ih je teže otkriti i kazniti. Nasuprot tome postoji sustavna korupcija koja je duboko ukorijenjena u poslovanje između javnog sektora i tvrtki ili pojedinaca. Ona

može biti ilegalna ali je prihvaćena kao rutina u takvim transakcijama i zato se teško vraća u nekoruptivnu ravnotežu. Neregulirani financijski sustavi mogu biti preduvjet korupciji u privatnom sektoru koja može potaknuti financijske krize i makroekonomsku nestabilnost. Kada je korupcija sustavna u javnom sektoru, tvrtke koje posluju s vladinim agencijama rijetko mogu izbjeći sudjelovanje u podmićivanju.

Korupcija ima negativan utjecaj na transparentnost i jačanje gospodarstva, tržišnu konkurenciju, krivo alokira sredstva u gospodarstvu i obeshrabruje buduća ulaganja što se odražava na količini privučenih investicija. Budući da se korupcija širi i kroz javnu upravu i kroz privatni sektor, utječe na slabljenje gospodarstva iz više izvora. Ako zemlje ne rade ništa po pitanju suzbijanja korupcije na svojim tržištima, stvaraju lošu percepciju o sebi na svjetskim tržištima, što u današnje vrijeme globalizacije ostavlja velik utjecaj.

Prema Ministarstvu pravosuđa Republike Hrvatske neki od potencijalnih uzroka korupcije su (MPRH, 2011.):

- kultura, vrijednosti i tradicija društva;
- organizacijska struktura institucija, proces odlučivanja i sustav odgovornosti i kontrole (odnosno njihov izostanak);
- slabosti u sustavu nacionalnog integriteta zemlje;
- postojanje nepotrebnih prepreka u poslovnom okruženju, koje stvaraju financijske poticaje za korupciju;
- kvaliteta institucija u državi – njihov administrativni kapacitet odnosno sposobnost za formuliranje, provedbu, praćenje, ocjenu i preformuliranje politika

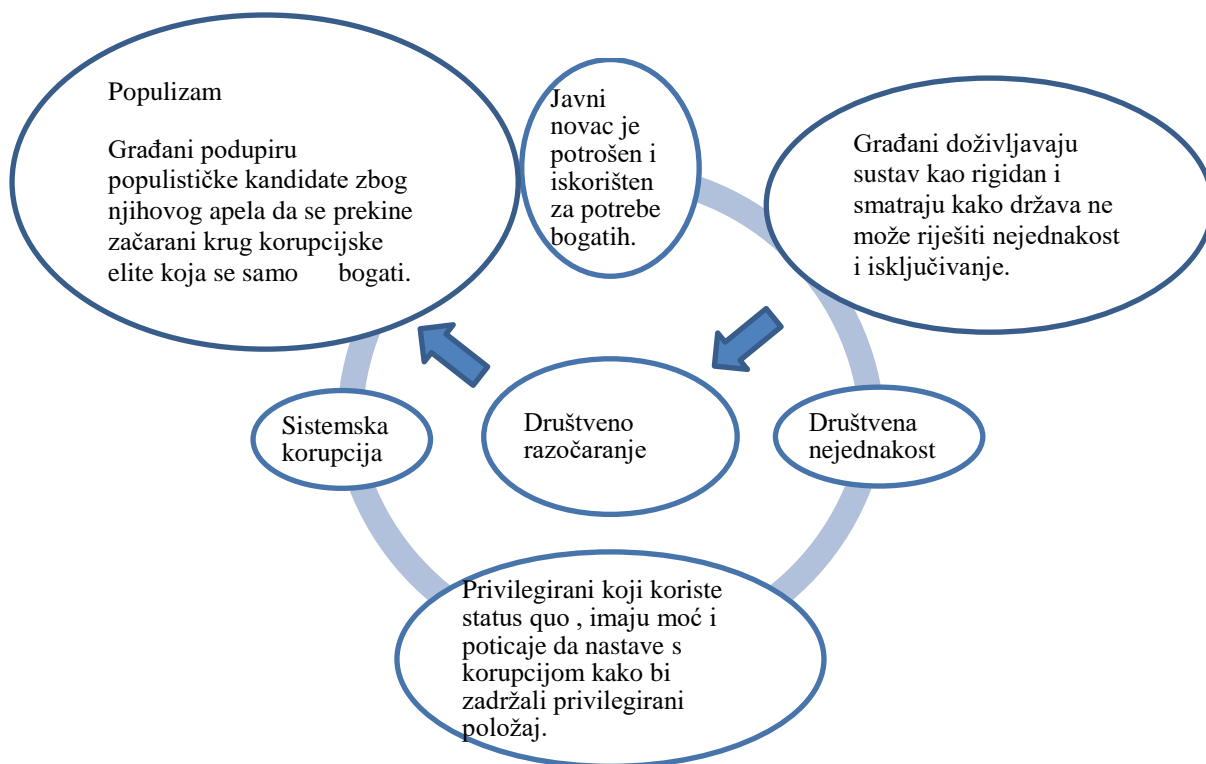
Jednostavna podjela korupcije je na krupnu i sitnu s obzirom na veličinu (MPRH, 2011.). Korupciju je teško odrediti i mjeriti jer ju je i teško otkriti. Mjerenja korupcije najčešće su izražena pomoću indeksa percepcije korupcije Transparency International ili indeksa kontrole korupcije Svjetske banke.

Prvi indeks, najkorišteniji je indeks i ocjenjuje raširenost korupcije u javnom sektoru u svim zemljama svijeta. Rang indeksa ide od 0 do 100. Indeks 0 označava zemlju kao visoko korumpiranu, a indeks bliži 100 označava zemlju očišćenu od korupcije. Podaci za 2016. godinu (TI, 2016.) pokazuju da su najmanje korumpirane bile Danska i Novi Zeland, a najviše Somalija i Južni Sudan. Svake godine objavljuju se podaci o korupciji za prethodnu godinu. Transparency International je organizacija osnovana 1993. godine s vizijom svijeta u kojem su

vlade, poduzetništvo, civilno društvo ali i svakodnevni životi ljudi oslobođeni od korupcije. Prisustvom u više od 100 zemalja svijeta, ukazuje na učinkovitost borbe protiv korupcije tako da svake godine objavljuje osvrt na koruptivne radnje i afere pojedinih zemalja, a kao zaključak svake godine objavljuje se indeks percepcije korupcije.

Drugi indeks, indeks kontrole korupcije, kombinira do 23 različite procjene i ankete, kako bi izmjerio korupciju, ovisno o dostupnosti i preciznosti podataka (MCC). Indeks se temelji na percepciji opsega korištenja javne moći u privatne svrhe i uključuje i sitne i velike oblike korupcije. Rang postotka označava rang zemlje između svih zemalja koje su obuhvaćene skupnim pokazateljem. Rang 0 odgovara najnižem rangu, dok 100 odgovara najvišem rangu.

Zemlje u razvoju najviše pogađa nedostatak konkurencije u pojedinim granama gospodarstva, samim tim stvaraju se monopoli. Koristeći takav razvoj situacije, akteri koji imaju monopol povezuju se s onima na vladajućim pozicijama u državi, kako bi se dodatno onemogućio ulazak konkurenata na tržište. Sve to dokaz je kako države prisustvom ukorijenjene korupcije dugo vremena stagniraju u razvoju i imaju slabu perspektivu napretka kako ekonomskog tako i društvenog

Slika 1.: Zaćarani krug korupcije

Izvor: Prikaz autorice prema TI, <https://www.transparency.org>, [24.4.18.]

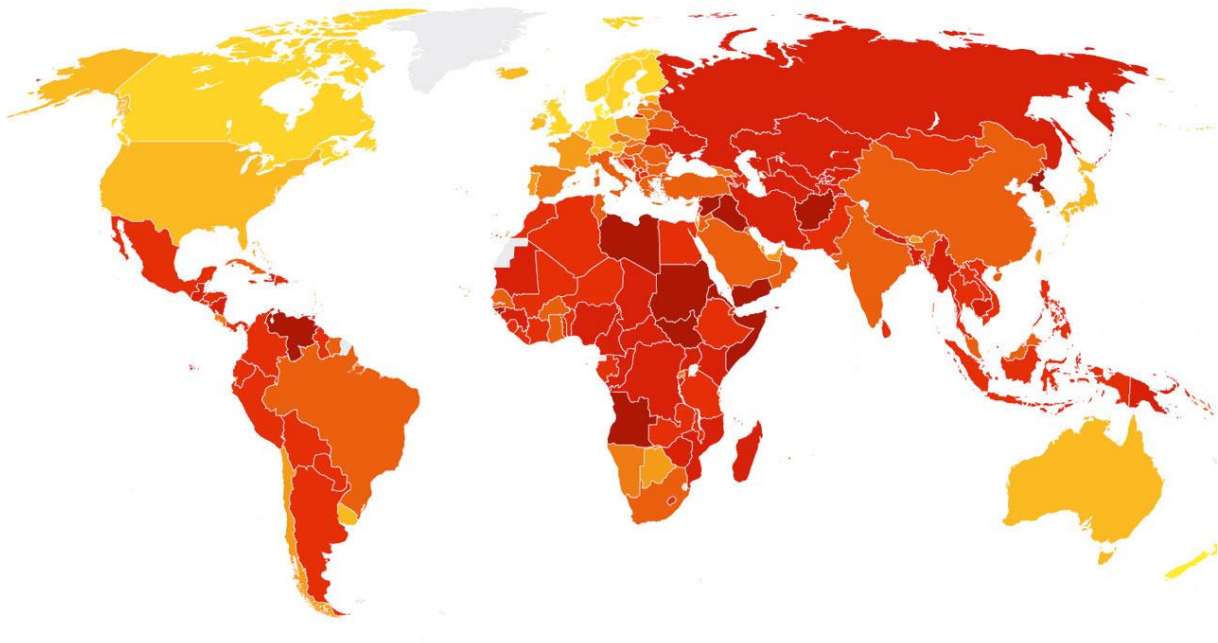
Zaćarani krug korupcije, kao što je prikazano (Slika 1.), vodi dezorijentiranosti građana koji su nemoćni pred takvim problemom i okreću se potencijalnom vodstvu koje u slučaju dolaska na vlast obećava suzbijanje korupcijske elite. Olakotna okolnost za razvijene zemlje je što one mogu priuštiti trošenje više novca na socijalne usluge i preraspodjelu bogatstva, a istovremeno rješavati korupciju (Heinrich, 2017.).

Prema izvješću TI (2016.) o stanju korupcije po kontinentima:

- I Sjeverna i Južna Amerika bilježe 2016. godinu kao pozitivnu u borbi s korupcijom, ali još uvijek ih čeka puno posla;
- Zemlje Azije i Pacifika nalaze se u donjoj polovici indeksa percepcije korupcije. Loši rezultati mogu se pripisati neodgovornim vladama, nedostatku nadzora, nesigurnosti i smanjenju prostora za civilno društvo, suzbijajući djelovanje antikoruptivnih akcija;
- U Europi i središnjoj Aziji nisu zabilježene bitne promjene, ima nekoliko iznimaka. Međutim to stagniranje se ne smatra pozitivnim, već se smatra nazadovanjem;

- Bliski istok i sjeverna Afrika se zbog događanja prije šest godina još uvijek oporavljaju, tako da nema nikakvog napretka u borbi protiv korupcije. U 2016. godini 90% tih zemalja je zabilježilo indeks manji od 50;
- Subsaharska Afrika bilježi napredak u borbi s korupcijom. Primjer je Gana u kojoj su na izborima za predsjednika glasači izrazili nezadovoljstvo vladinom korupcijom na biračkim mjestima.

Iz kratkog pregleda izvješća može se zaključiti kako nijedna zemlja na svijetu nije imuna na korupciju i da se zapravo velika većina zemalja uvelike bori s koruptivnim djelima što je i vidljivo na Slika 2. Što je boja više crvena to je zemlja korumpiranija, dok svijetle nijanse označavaju zemlje s manjom razinom korupcije. Svaka nestabilnost ili kriza samo dodatno povećava razinu korupcije i koči antikorupcijsku politiku.

Slika 2.: Prikaz korupcije na globalnoj razini u 2016. godini

Izvor: TI, <https://www.transparency.org>, [28.4.18.]

2.2. Analiza korupcije u CEE zemljama

Zemlje koje su raspadom komunizma provodile sveobuhvatne tržišne reforme nisu zabilježile toliki stupanj korupcije koliko zemlje koje su provodile nepotpune reforme makrostabilizacije, privatizacije, liberalizacije, deregulacije i razvoja tržišnih institucija. Privatizacijske transakcije pokazale su se kao manje korumpirane od svih reformi, ako je privatizacija krenula na vrijeme, ako se kasnilo, zabilježen je porast sive ekonomije (Kaufmann, 1997.).

Zemlje koje su izašle iz Istočnog bloka i Sovjetskog Saveza izašle su mirnim putem. Čehoslovačka se k tome podijelila na dvije države ali bez ikakvih tenzija oko podjele. Države, bivše članice Jugoslavije, zahvatio je rat te time odgodio proces tranzicije, ali i pojačao izloženost korupciji.

U tablici 1. prikazan je indeks percepcije korupcije za izabrane CEE zemlje u razdoblju od 10 godina uključujući neposredno razdoblje prije i poslije financijske krize.

Tablica 1.: Prikaz indeksa percepcije korupcije za CEE zemlje

Godina	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Hrvatska	3,4	3,4	4,1	4,4	4,1	4,1	4,0	46	48	48	51
Poljska	3,4	3,7	4,2	4,6	5,0	5,3	5,5	58	60	61	62
Mađarska	5,0	5,2	5,3	5,1	5,1	4,7	4,6	55	54	54	51
Češka	4,3	4,8	5,2	5,2	4,9	4,6	4,4	49	48	51	56
Slovačka	4,3	4,7	4,9	5,0	4,5	4,3	4,0	46	47	50	51
Bugarska	4,0	4,0	4,1	3,6	3,8	3,6	3,3	41	41	43	41
Rumunjska	3,0	3,1	3,7	3,8	3,8	3,7	3,6	44	43	43	46
Latvija	4,2	4,7	4,8	5,0	4,5	4,3	4,2	49	53	55	55
Litva	4,8	4,8	4,8	4,6	4,9	5,0	4,8	54	57	58	61
Estonija	6,4	6,7	6,5	6,6	6,6	6,5	6,4	64	68	69	70

Izvor: Prikaz autorice prema Transparency International, <https://www.transparency.org>, [20.4.18.]

Transparency International koristi drukčiju metodu mjerenja indeksa od 2012. godine. Do tada se koristila mjerna skala od 0 do 10, a nakon 2011. godine nova mjerna skala kreće se od 0 do 100. U prvom i u drugom načinu mjerenja 0 označava visoko korumpiranu zemlju, a 10 ili 100 označava zemlju očišćenu od korupcije. Može se zaključiti (Tablica 1.) kako su sve zemlje osim Poljske, koja je najpozitivniji primjer, bilježile pad korupcije do 2008. godine, a nakon toga opet lagani porast, što se može pripisati financijskoj krizi koja je baš u to vrijeme uzela maha u Europi. Rumunjska i Bugarska su kroz najveći dio promatranog razdoblja imale

najmanji indeks percepcije korupcije, što označava visoku korumpiranost tih zemalja. Estonija je bilježila najveći indeks korupcije, što označava manji stupanj korupcije, od svih zemalja kroz promatrana razdoblja. Index percepcije korupcije korišten je u empirijskom dijelu rada.

Drugi indeks, indeks kontrole korupcije, izračunava Svjetska banka te je brojevno vrlo sličan indeksu percepcije korupcije i to po njegovoj novoj metodi izračuna od 2012. godine. Također vrijedi da 0 označava najveću korupciju, dok 100 označava najmanju korupciju.

Tablica 2.: Prikaz indeksa kontrole korupcije za CEE zemlje

Godina	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Hrvatska	58,54	59,51	58,74	58,25	57,89	60,48	59,24	59,72	62,09	62,02	63,94
Poljska	63,41	64,88	65,05	69,9	70,81	71,9	72,04	72,99	71,09	72,6	73,56
Mađarska	72,2	74,15	73,3	70,87	70,33	68,57	68,72	67,3	65,88	60,58	61,54
Češka	68,29	67,8	65,53	66,99	69,34	66,67	67,77	64,93	63,51	66,35	67,31
Slovačka	68,78	69,27	67,96	67,48	65,55	64,76	64,93	61,14	60,66	60,1	62,5
Bugarska	58,05	56,1	52,43	49,51	52,63	53,33	51,66	51,18	48,82	50,48	49,52
Rumunjska	50,24	53,17	52,91	53,88	49,76	52,38	52,61	48,82	53,08	53,85	57,21
Latvija	65,85	68,78	68,93	63,59	64,59	63,81	65,4	64,45	66,82	67,79	67,79
Litva	64,88	60,45	60,19	61,65	65,07	69,05	67,3	68,25	68,25	70,67	70,67
Estonija	81,95	81,95	79,61	81,07	80,38	80,48	81,52	81,99	83,41	87,98	87,98

Izvor: Prikaz autorice prema WGI, <https://databank.worldbank.org>, [18.3.18.]

Prema Tablici 2. indeks kontrole korupcije kreće se istim trendom kao i indeks percepcije korupcije, međutim rang kretanja je nešto većih iznosa.

Tranzicijske zemlje imaju slabu političku konkurenciju i ako su ograničene alternativne preferencije za vodstvo, razvija se plodno tlo za korupciju. Zbog nedostatka konkurencije, teško je i građanima pronaći učinkovit način kontroliranja političara (Hua, 2013.). Političari ponekad koriste isticanje borbe protiv korupcije u svojim kampanjama kako bi povećali popularnost, a često sami podlegnu korupciji (Holmes, 1999.). Zbog korupcije koja je ukorištenjena u samom vrhu država, neizbježna je i korupcija u privatnom sektoru.

CEE zemlje prilikom procesa integracije Europske Unije, moraju uskladiti pravne norme s onima Europske Unije i to se reflektira na jačanju borbe protiv korupcije. Svakim pristupom Europskoj Uniji osjetno se smanji djelovanje korupcije donošenjem ili prepravkom zakona o antikorupciji (Guasti, Dobovsek, 2011.). Nadalje sudstvo kao glavni pokretač vladavine prava, uglavnom je neovisno, kakvo bi i trebalo biti, ali su kritizirane dužine postupaka i preopterećenost sudova, a istaknuta je i njihova nedovoljna opremljenost.

Bankovni sustav je nositelj financijskih sustava u tranzicijskim zemljama te je iznimno važno pratiti osjetljivost tog sustava na korupciju. Samo zdrave pravne institucije mogu pružiti sigurnost zajmoprimcima, a bankovnim korporacijama neometan rad s klijentima.

Zbog otežanog financiranja, mala i srednja poduzeća pribjegavaju korupciji. Naime velika poduzeća imaju veći ugled, jače garancije, dužu povijest poslovanja, koji im osiguravaju lakši pristup financiranju, dok mala i srednja poduzeća ostaju u drugom planu. Zbog njihovog nedostatka ili slabosti unutarnje kontrole može ojačati rizik poslovanja i smanjiti izgled dobivanja kredita (Wickberg, 2010.). Budući da spadaju u rizičnije klijente, za njih su predviđene i veće kamatne stope. Kako bi ipak poslovala po uvjetima povoljnijim za njih, ili pak po uvjetima po kojima posluju banke s velikim klijentima, mala i srednja poduzeća mogu jedino iskoristiti efekte korupcije.

Prema izvješću Europske komisije (EC, 2014.) stanovnici očekuju od Europske Unije značajnu ulogu u pomaganju zemljama članicama kako bi zaštitile zakonito gospodarstvo naspram organiziranog kriminala, financijskih i poreznih prijevара, pranja novca i korupcije, pogotovo u razdoblju financijske krize i proračunske štednje. Procijenjena šteta za Europsku Uniju samo od korupcije iznosi oko 120 milijardi eura godišnje, što je malo manje od godišnjeg budžeta EU-a. Nadalje u izvješću su prikazani rezultati provedenog istraživanja Eurobarometar. Velik postotak ispitanika, njih od 84% do 99% u Hrvatskoj, Češkoj, Litvi, Bugarskoj i Rumunjskoj, smatra da je korupcija rasprostranjena u njihovoj zemlji, te od 6% do 29% navodi da su u proteklih 12 mjeseci imali situaciju gdje se očekivao mito od njih. U zemljama poput Mađarske (13%), Slovačke (14%) i Poljske (15%) ispitanici su naveli kako su imali osobnih iskustava s podmićivanjem, ali s jasnom koncentracijom na određen broj sektora, pogotovo u sektoru zdravstva. U širem smislu percipira se kako je korupcija široko rasprostranjena u ovim zemljama (82% u Poljskoj, 89% u Mađarskoj i 90% u Slovačkoj). U skupini zemalja u koju spada i Estonija, ispitanici smatraju kako je korupcija rasprostranjeni fenomen, ali stvaran broj ljudi koji je morao platiti mito je vrlo nizak (oko 2%). Neke zemlje poput Latvije ne pokazuju rezultate koji se znatno razlikuju od prosjeka Europske Unije na bilo kojim od aspekata.

3.FINANCIJSKI SUSTAVI U CEE ZEMLJAMA

3.1.Razvitak financijskog sustava u CEE zemljama

Dio CEE zemalja nakon drugog svjetskog rata bio je dio Istočnog bloka pod kontrolom Sovjetskog Saveza ili su bile sastavni dio Sovjetskog Saveza, a dio zemalja bio je u sastavu Jugoslavije. Sve te zemlje bile su pod komunističkim režimom. Razdoblje komunizma bilo je obilježeno ekonomskim planovima koje je određivao državni vrh i cijeli financijski sustav bio je podređen ispunjavanju tih planova. Najveći dio kredita davao se državnim poduzećima za koje je izrađivan plan proizvodnje i za to dostatan budžet. Kreditna evaluacija i upravljanje rizicima nisu bili bitni u donošenju odluke o kreditiranju (Bonin et al. 2014.). Države su nastojale razviti samodostatno gospodarstvo koje samo sebe financira i proizvodi dovoljne količine za svoje tržište.

Najviši stupanj u predtranzicijskim financijskim sustavima predstavljala je tradicionalna središnja banka koja je bila zadužena za provođenje monetarne politike uključujući i politiku tečaja te je bila odgovorna za provođenje nadzora nad ostalim bankama. Obično je postojala i vanjsko trgovinska banka koja je obrađivala sve devizne transakcije kako bi ih izolirala iz domaćeg financijskog sustava te odvojena banka specijalizirana za nadzor nad financiranjem poljoprivrede i građevinarstva (Bonin et al. 2014.). Zemlje koje su bile članice Jugoslavije imale su blaži oblik komunizma za razliku od zemalja koje su bile dio Istočnog bloka. Te zemlje bile su otvorenije prema zapadu što se i nastojalo provesti kroz Privrednu reformu 1964. godine. Prije reforme cijene proizvoda vlasti su držale pod kontrolom, također politiku niskog i visokog tečaja ovisno radi li se o uvozu ili izvozu, što je štetilo konkurentnosti. Zato je reforma predviđala devalvaciju dinara, smanjenje carinskih zaštita i smanjivanje izvoznih subvencija. Nadalje ukidaju se društveno-investicijski fondovi i njihova sredstva prenose se na banke koje postaju glavne institucije za kreditiranje (Batović, 2012.). Za razliku od jugoslavenskih država, države Istočnog bloka bile su u znatno nepovoljnijem položaju. Unatoč pokušajima da se oslobode nametnute sovjetske politike, sve do 90-ih godina prošlog stoljeća ostaju pod njezinim utjecajem. Financijski sustav Poljske (Janc et al. 2013.) gotovo da nije postojao u to vrijeme. Banke su radile po državnim pravilima, novac je služio isključivo kao sredstvo plaćanja te je postojalo samo jedno osiguravajuće društvo također pod državnom vlašću. Čehoslovačka je prije Drugog svjetskog rata imala razvijeno tržište ali padom pod socijalističko vodstvo nazaduje u financijskom smislu. Sve banke i osiguravajuća društva su nacionalizirani, krediti

su davani kompanijama sa simboličnom kamatnom stopom koja nije odražavala rizik ni dospjeće danog kredita. Kreditiranje šire javnosti je bilo nezatno pa se cijeli fond prikupljen u bankama orijentirao na kreditiranje nacionalnih potreba (Halushka, 1997.). Mađarska je uspjela provesti niz reformi koje su je učinile jednom od najslobodnijih zemalja Istočnog bloka (TWI, 2017.). Bugarska i Rumunjska također su slijedile Sovjetski plan ekonomskog razvoja temeljen na snažnoj industrijalizaciji zemalja Istočnog bloka. Baltičke zemlje, Estonija, Latvija i Litva, bile su sastavni dio Sovjetskog Saveza te su tako bile izložene snažnom komunističkom režimu. Tek 80-ih popušta režim i kreće put ka sve većoj liberalizaciji tržišta.

Stabilnost regije bila je ključna kako bi se tržišta CEE zemalja povezala s tržišnim gospodarstvima zapadnih zemalja. Privlačenje stranih ulaganja bilo je u suprotnosti s tržištima koja su dotad bila fokusirana samo na svoj unutarnji razvoj. Nedostaci tranzicijskih zemalja (Velkova, 2006.) ogledali su se u naslijeđenoj ekonomskoj strukturi i institucijama, relativno malim tržištima, pokrenutoj privatizaciji, nezavršenom tranzicijskom procesu, administrativnim barijerama, nesređenim vlasničkim odnosima, radnom zakonodavstvu i krutom tržištu rada te državnoj politici promicanja stranih ulaganja.

Kawalec i Kluza (2000.) naveli su nekoliko akcija koje je bilo potrebno poduzeti kako bi se steklo povjerenje u domaći financijski sustav, a koje su opće prihvaćene i danas:

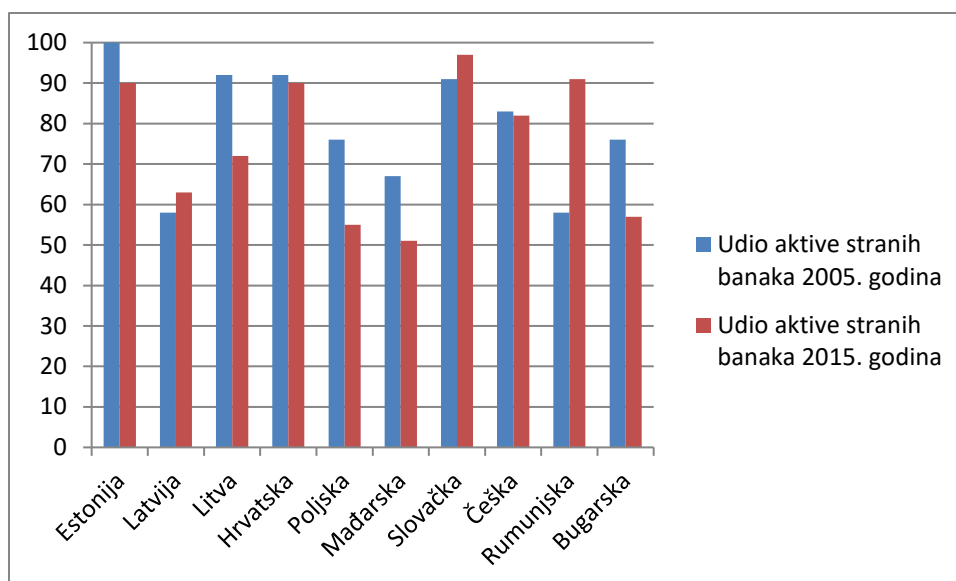
- Računovodstveni i revizijski standardi trebali bi biti u potpunom skladu s međunarodnim standardima;
- Prava vjerovnika i investitora trebala bi biti adekvatno zaštićena;
- Porezna pravila za poreznu upravu trebaju biti jasna i bez prostora za diskreciju. Porezna uprava ne bi trebala imati pretjerane privilegije naspram drugih vjerovnika;
- Obvezna je neovisna, jaka i odlučujuća supervizija;
- Makroekonomske politike trebaju biti sigurne i stabilne;
- S neriješenim bankovnim krizama treba se odlučno suočiti na način kojim se gradi povjerenje;
- Banke bi trebale biti privatizirane i izdvojene od političkih i vladinih utjecaja.

Zbog naslijeđenog tržišta koncentriranog na banke kakvo je bilo u razdoblju komunizma, banke su i po prelasku na tržišno gospodarstvo zauzele središnje mjesto u financijskom sustavu CEE zemalja. Za vrijeme financijske krize problemi u financijskom sustavu najviše su se osjetili upravo kroz bankovni sustav. Shodno tome u nastavku rada analiza je fokusirana na bankovne kredite i korupciju povezanu uz njihov nastanak.

Većina banaka u tranzicijskim zemljama odmah po prelasku na tržišno gospodarstvo bila je pogođena insolventnošću. Interesne skupine vršile su pritisak, a vlade nisu bile dovoljno jake što je dodatno otežalo restrukturiranje bankovnog sektora (Cojocar et al. 2015.). Banke su nastavile s radom, ali nova bankovna regulativa nije bila formirana što je stvorilo plodno tlo za razvoj korupcije u samim počecima novog bankovnog poslovanja. Koruptivne mogućnosti uglavnom proizlaze iz razlike moći između javnih dužnosnika ili vođa zajednice, koji imaju kontrolu nad dobrima i uslugama, i siromašnih koji nemaju potrebno obrazovanje, znanje i pristup moćnim ljudima (Velkova, 2006.). Nadalje ističe Velkova (2006.) kako su nedostatak transparentnosti u privatizacijskom procesu i nedostatak legalnih instrumenata prevencije stvorili razne ilegalne aktivnosti poput krijumčarenja, izbjegavanje poreza, organiziranog kriminala, financijskih prijevara i sive ekonomije, što je rezultiralo ogromnim nedopuštenim dobitima individualaca u kratkom vremenu. Banke je dodatno pri oporavku u tranziciji pogodila i visoka inflacija u tim gospodarstvima. Bilježeni su dvoznamenkasti postotci inflacije. Države su intervenirale dodatnom kapitalizacijom banaka jer je većina kredita danih prije tranzicije postala nenaplativa. Mnoga poduzeća, korisnici kredita, propala su i banke se nisu mogle same naplatiti. CEE zemlje su godinama prolazile kroz proces nacionalizacije i privatizacija je bila nešto sasvim novo za takva gospodarstva. Države su morale vratiti imovinu oduzetu za vrijeme komunizma te privatizirati većinu državnih poduzeća. Nakon što su državnim intervencijama sanirani problemi banaka, 90-ih godina prošlog stoljeća započinju prve privatizacije banaka u zemljama srednje i istočne Europe. Kaufmann, Siegelbaum, (1997.) razlikuju nekoliko oblika privatizacije te korupciju povezanu uz njih. Likvidacija se pokazala kao najtransparentniji oblik privatizacije. Vlasništvo se temeljito preustroji, nema mjesta za otkup kontrolnih prava od strane političara i birokrata. U pravilu je uvijek novi vlasnik koji nema veze s dotadašnjim poslovanjem poduzeća. Masovna privatizacija temeljena na vaučerima i inicijalna javna ponuda također se smatraju procesima privatizacije s manjim utjecajem korupcije. Nedostatak je što vlade mogu zadržati peostale vlasničke udjele te ostvariti pravo nadzora u budućnosti. Prodaja preko natječaja ili spontana privatizacija uglavnom ne prekidaju prethodne vlasničke odnose i zato su osjetljivi na korupciju za vrijeme njihove provedbe. Često su tu prisutni vladini dužnosnici koji mogu ometati ulazak konkurencije, čim se nastoji zadržati korumpirana i monopolistička struktura. Najosjetljiviji oblik privatizacije na korupciju jest kupnja udjela u društvu od strane menadžera i zaposlenika. Iako vlada nije direktno prisutna u procesu, raznim odgodama plaćanja jačaju stare veze s vladom jer su svi akteri procesa zapravo isti kao kad je poduzeće bilo pod državnim vlašću.

Strane banke počele su s investicijama u CEE zemlje čim su se tržišta u dovoljnoj mjeri stabilizirala. Otvarane su ili podružnice ili banke kćeri tih banaka, ovisno o uvjetima poslovanja unutar zemlje u koju su odlučile investirati. Nakon privatizacija mali dio banaka ostao je u vlasništvu države. Preuzimajući velike državne banke, strane banke mogle su u jednom koraku preuzeti značajan dio tržišta pa im je u tom pogledu bio olakšan pristup bankarskom sektoru u zemlji u kojoj su odlučili poslovati (Kraft, 2003.).

Želja tranzicijskih zemalja da što prije postanu članice Europske Unije bila je jedna od motivirajućih faktora kako bi se što prije započelo s reformama. Tome su pridonijele i strane banke, ulazeći na ova tržišta koja su im postala atraktivna upravo zbog nastojanja ulaska na EU tržište, ali i s tendencijom uvođenja Eura kao platežne valute (Bonin et al. 2014.). Pozitivne strane ulaska stranih banaka ogledaju se u boljoj kapitalizaciji, većoj ponudi proizvoda i usluga, jačoj konkurenciji i manjim kamatnim maržama dok su negativne stavke primjeri lošeg upravljanja i prijevare povezane s privatizacijom (Kraft, 2003.). Također Kraft (2003.) navodi, kao primjer prijevara u privatizaciji, slučaj japanskog financijskog konglomerata Nomure. Nomura je kupio Češku banku IPB s namjerom preprodaje, dok je banka trpila gubitke i trebala spašavanje od propasti. Konglomerat je i sudskim putem optužen za prijevaru. Drugi poznati slučaj dogodio se u Riječkoj banci kada se 2002. godine otkrilo kako je glavni diler izveo niz prijevara s deviznim transakcijama. Isti diler je zaključivao transakcije a potom ih knjižio što je protivno bankovnim regulativama. Levine (1996.) je smatrao kako strane banke trebaju unaprijediti financijski sustav kroz pružanje visokokvalitetnih usluga, potaknuti domaće banke u poboljšavanju kvalitete i reduciranju troškova, potaknuti unapređenje institucija za računovodstvo, reviziju i ocjenjivanje te mogu pojačati pritisak na vladu kako bi poboljšala pravni, regulatorni i nadzorni sustav kao temelj financijskog sustava.

Graf 1.: Udio aktive stranih banaka u ukupnoj aktivi banaka u 2005. i 2015. godini u odabranim zemljama

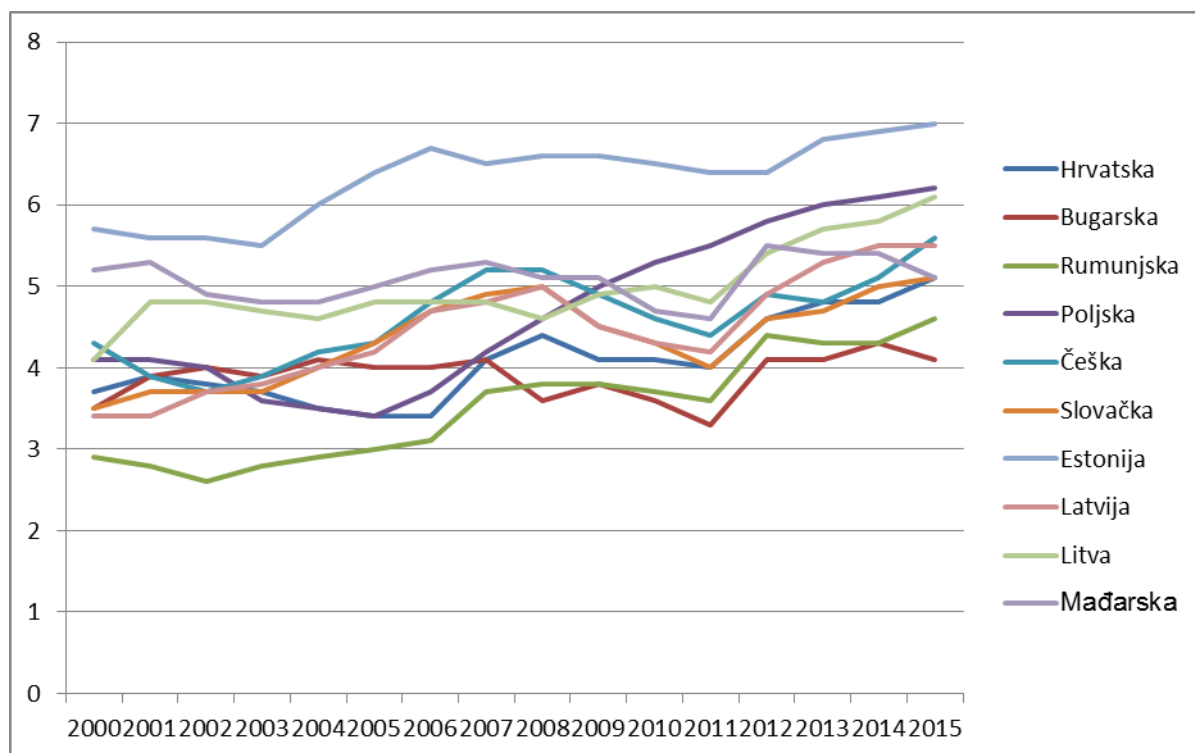
Izvor: Prikaz autorice prema <https://fred.stlouisfed.org>, <https://www.ebf.eu/> [15.03.2017.]

Graf 1. prikazuje visok udio stranih banaka na tržištima CEE zemalja u promatranom razdoblju. Može se iščitati kako se jedino u Latviji, Slovačkoj i Rumunjskoj povećao udio aktive stranih banaka do 2015. godine u odnosu na promatranu 2005. godinu. Zemlja s najvećim udjelom stranih banaka na svom tržištu je Slovačka. Tijekom krize potaknulo se pitanje koliko je bitno imati veći broj banaka u državnom vlasništvu, a ne prepuštati velik udio stranim bankama zbog bržeg prenošenja krize s matičnih institucija. Podružnice su financijski integrirane u grupne strukture, njihovo kreditiranje reagira na promjene u drugim djelovima grupe i kad je banka majka pogođena financijskim šokom, to se može odraziti na kreditiranje njezine strane podružnice (De Haas et al., 2012.). Što se tiče korupcijske upletenosti u bankovno poslovanje, istraživanje (Zheng et al., 2011.) je pokazalo kako se zemlje s manjim državnim vlasništvom nad bankama, a većim stranim vlasništvom, suočavaju s manjim utjecajem kolektivizma na bankovnu korupciju.

Nakon 2000. godine, tržišta tranzicijskih zemalja su se umnogome stabilizirala te su započela rast i širenje. Tržišta su imala tendenciju povezati se što više s tržištem zapadne Europe, a koje je i vršilo, od početka tranzicije, najveći utjecaj na CEE zemlje. Iako je komunizam pao, istok Europe se poistovjećivao s njim te tako i s ekonomskim nazadovanjem, a suprotno tome zemlje su se htjele poistovjetiti sa zemljama zapadne Europe koja su odavno usvojile demokratska načela. Kreditna ekspanzija potaknuta je kapitalnim priljevima, koji su

krenuli upravo od banaka zapadne Europe te eksternim zaduživanjem kako banaka tako i vlada. Banke u tranzicijskim zemljama upravo su započele s poslovanjem, neopterećenim brojnim nenaplativim dugovima koji su potjecali još od predtranzicijskog razdoblja, i cilj im je bio smanjiti ponovnu izloženost takvim kreditima. Strane banke usvojile su kredit scoring model koji je bio lako primjenjiv na kredite namijenjene izdavanju sektoru kućanstva, ali ne i za kredite izdavane sektoru poduzeća (Haselmann et al. 2016.). Primarno se banke usmjeravaju na sektor kućanstva, koji je nakon tranzicije postao brzorastuće tržište, za razliku od predtranzicijskog razdoblja kad su bankama u fokusu bila poduzeća.

Godine provedenih reformi pojačale su korupciju u tranzicijskim zemljama koja je ometala investicije (i domaće i strane), reducirala rast, ograničavala trgovinu, remetila veličinu i kompoziciju vladinih izdataka, jačala sivu ekonomiju te u konačnici slabila financijski sustav. Mnoge vlade u regiji su nakon toga stavile borbu s korupcijom kao prioritet te se obratile Svjetskoj banci za pomoć pri formiranju provedive antikorupcijske politike (WB, 2000.).

Graf 2.: Indeks percepcije korupcije u odabranim zemljama u razdoblju od 2000.-2015.

Izvor: Prikaz autorice prema podacima preuzetima s <https://www.transparency.org> [15.03.2017.]

Graf 2. prikazuje visoku razinu korupcije u većini odabranih zemalja, nakon desetljeća provedenih reformi od prelaska na tržišno gospodarstvo. Nešto manja razina korupcije zabilježena je u Estoniji i Mađarskoj. Sve zemlje su lagano napredovale u borbi s korupcijom

što je vidljivo u blagom usponu na grafu, mada s dosta fluktuacija tijekom godina. Može se iščitati oštar pad u 2011. godini, koji je započeo silaznom putanjom već u 2008. godini, a označava povećavanje korupcije i to u vremenu izbijanja financijske krize. Najveću korupciju imale su Bugarska i Rumunjska i s osjetno slabim napretkom nakon izbijanja krize. Jedino Poljska bilježi konstantan porast indeksa percepcije što označava manji stupanj korupcije. Iz promatranog grafa može se zaključiti kako svaki sektor u kojem se promatra utjecaj korupcije, pa tako i financijski sektor, još uvijek generiraju plodno tlo za razvitak korupcije jer su slabi pomaci, iz godine u godinu, smanjivanja njezinog utjecaja.

3.2. Utjecaj krize na financijske sustave u CEE zemljama

Suvremena ekonomska teorija priklanja se stavu o postojanju snažne interakcije između financijske i bankovne krize (Pruga, 2002.). Kao što je već naglašeno, banke su glavni akteri financijskih sustava CEE zemalja. Svakom bankovnom krizom naglašavaju se različiti uzroci njezine pojave, tako da se teorijski ne može poduprijeti točan popis prema čijem bi se obrascu mogla na vrijeme detektirati kriza. Međutim, sistematizacija bankovnih kriza uvijek uključuje lošu kvalitetu aktive, propuste menadžmenta i upravljanja, loše ekonomsko okruženje i prijevare (Pruga, 2002.).

Financijska kriza 2007. godine započela je u SAD-u kao posljedica kraha tržišta nekretnina. Svemu su prethodili krediti kojima su uglavnom kolaterali bile nekretnine, a većina ih se prodavala među bankama u procesu zvanom sekuritizacija. Iza svega su zapravo bili krediti davani klijentima s niskom sposobnošću otplate tih kredita. Kriza se lančano proširila i na Europu, s obzirom na globalnu tržišnu povezanost, ali kroz 2008. i 2009. godinu. Bankovne portfelje punili su nenaplativi krediti, a kolaterali kao alternativa za naplatu, izgubili su većinski dio svoje prvobitne vrijednosti. Krediti su uglavnom izdavani s valutnom klauzulom s povoljnim uvjetima otplate ali uz mogućnost promjene tih uvjeta od strane banaka, čega klijenti često nisu bili svjesni. Ulaskom u Europsku Uniju zemljama članicama nudi se mogućnost uvođenja eura, službene valute EU-a. Od promatranih CEE zemalja, euro su uvele Estonija, Latvija, Litva i Slovačka, sve ostale zemlje još uvijek koriste svoje nacionalne valute. Zbog jake prisutnosti eura na tržištima ovih zemalja, unatoč nacionalnim valutama, postoji rizik izloženosti fluktuaciji tečajeva što se može negativno odraziti na kredite s valutnom klauzulom. Matične banke su nakon izbijanja krize smanjile financiranje podružnica, zbog neizvjesne

situacije s povećanim brojem nenaplativih kredita, a posljedično se smanjio broj izdanih kredita. Budući da se financiranje u CEE zemljama odvija najvećim dijelom bankovnim kreditima, gospodarstva su drastično usporila svoj rast.

Bankovno poslovanje velikim dijelom se temelji na povjerenju klijenata. Klijenti su skloniji odabrati banku koja posluje dugi niz godina ili je pak dio neke velike svjetske bankovne grupacije. Financijska kriza poljuljala je povjerenje klijenata u sve banke, bez obzira na stabilnost njihova poslovanja te su mnoge banke zataškavale stvarne probleme u svojim bilancama koji se očituju i godinama nakon krize. S druge strane, tržišta CEE zemalja ne djeluju stimulatивно i nestabilno okruženje predstavlja veliku prepreku poslovanju, nego li tržišta zapadnih zemalja.

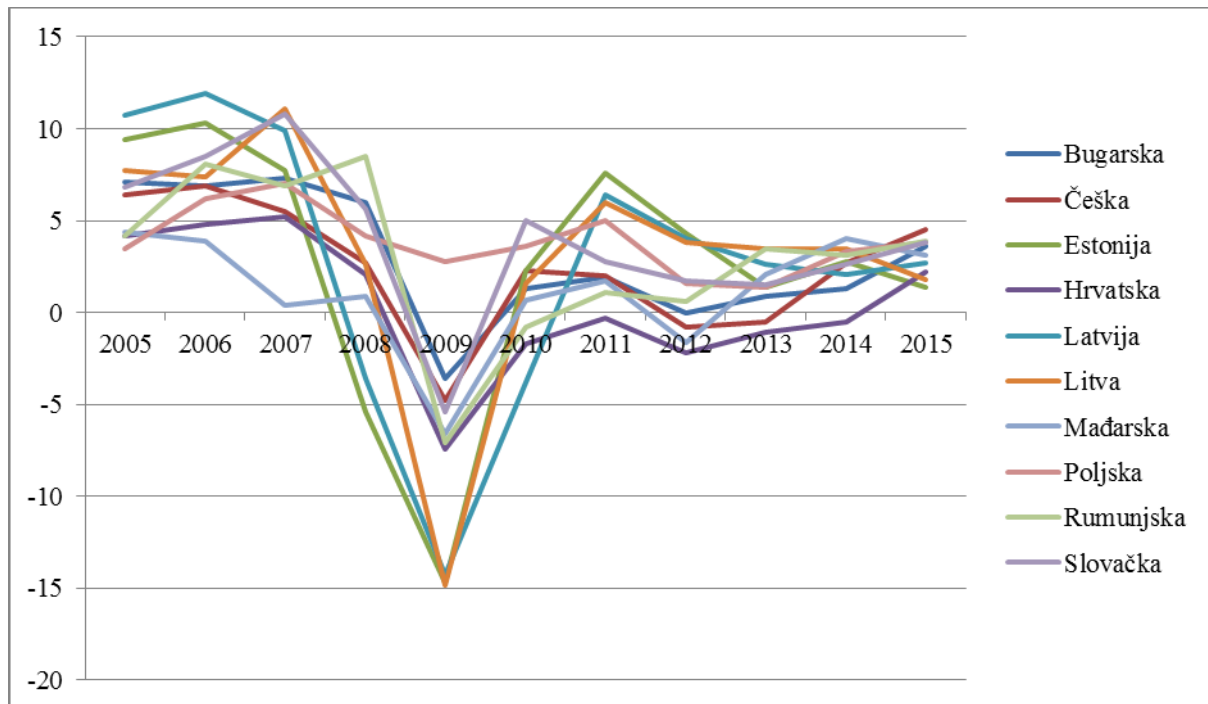
Kriza je otkrila i mnoge probleme osim nenaplativih kredita. Ekspanzivan rast tranzicijskih zemalja nije uvijek bio temeljen na investicijskim planovima s dugoročno pozitivnim posljedicama. Prije početka krize inflacija je bila visoka, dok oštro pada nakon izbijanja krize što je uzrokovalo niži rast plaća i pad domaće potražnje. Ekspanzivna fiskalna politika prije krize dovela je do značajnih proračunskih deficita koji su se pokrivali priljevima kapitala inozemnim zaduživanjem. Mađarska i Rumunjska morale su zatražiti pomoć Europske Unije i Međunarodnog monetarnog fonda (ECB, 2010.) kako bi lakše iznijele teret krize. Investitori su nakon izbijanja krize u velikoj mjeri bili averzični prema riziku. Zemlje u tranziciji koje su do tada bile zanimljive investitorima, postale su ipak previše rizične i čekali su znake ekonomskog oporavka, ali gospodarstva svakako nisu mogla očekivati ekspanziju investicija kakva je bila prije krize. Zbog stanja neizvjesnosti ekonomskog napretka, skepticizam se odrazio i na domaćoj potrošnji. Kriza se odrazila i na tržište rada u vidu otpuštanja, smanjivanja radnog vremena, smanjivanja plaća i sve manje stalnog zapošljavanja radnika. Na izvoz, kao komponentu gospodarstva koja je snažno porasla netom prije krize, odrazio se oštar pad izazvan kolapsom svjetske trgovine. Poljska je primjer zemlje koja je izbjegla krizu i nastavila s ekonomskim rastom i to zbog prilično niske početne razine osjetljivosti gospodarstva, niske izvozne ovisnosti, djelomično privremenog pada tečaja, nekih fiskalnih poticaja, ulaganja u infrastrukturu¹ (Backe et al. 2010.).

Hrvatska je za razliku od ostalih zemalja, koje su prije krize ulagale u investicije i efikasnost u prerađivačkoj industriji, ulagala najviše u građevinarstvo. Sustavno je zapostavljan izvoz, a uvoz je rastao sve više. To je potaklo rast u kratkom roku ali s dugoročno negativnim

---

¹ Dijelom zbog domaćinstva Europskog nogometnog prvenstva 2012.godine

posljedicama na proizvodni sektor (Ivanov, 2015.). Recesija je pokazala sve slabosti gospodarstva što se odrazilo na kretanju BDP-a.

Graf 3.: Stopa rasta realnog BDP-a (%) u odabranim zemljama u razdoblju od 2005.-2015. godine

Izvor: Prikaz autorice prema <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [17.03.2017.]

Na grafu 3. može se iščitati kako su CEE zemlje prije 2008. godine bilježile pozitivne stope rasta BDP-a. Najveću stopu u promatranom razdoblju zabilježila je Latvija 2006. godine i to od 11.9%. Nakon 2008. godine slijedi drastičan pad BDP-a u svim promatranim zemljama, osim Poljske, koja kroz cijelo razdoblje krize, nijednom nije zabilježila negativnu stopu rasta. Najveći pad imale su baltičke zemlje s negativnom stopom od preko 14%, međutim Hrvatska se najduže zadržala u recesiji i tek 2014. godine bilježi pozitivnu stopu rasta BDP-a. Kao odgovor na krizu, vlade su morale poduzeti niz izvanrednih mjera za stabilizaciju financijskih sustava. Samo su neke CEE zemlje mogle provesti umjerenu anticikličku fiskalnu politiku dok su druge morale pooštriti procikličku fiskalnu politiku kako bi zadržali ili povratili povjerenje investitora (Backe et al. 2010.). Jedan od utjecaja rast BDP-a, kroz mnoge aspekte, je i korupcija. Prisutnost korupcije u godinama prije krize očitovale se u godinama izbijanja krize te usporio rast i oporavak sve do 2015. godine. U tim se godinama zapravo intezivirao utjecaj

korupcije na ekonomsku učinkovitost. Indeks percepcije korupcije imao je tendenciju rasta, označavajući time pad razine korupcije, sve do 2008. i 2009. godine ovisno o razvijanju krize unutar pojedine zemlje. Korupcija šalje negativnu gospodarsku sliku potencijalnim stranim ulagačima, koči njihovo pokretanje poslova u pojedinoj zemlji i daljnji rast poslovanja.

Banke su se u CEE zemljama istaknule kao generatori rasta, s obzirom kako su ta tržišta primarno bankovno orijentirana. Tako gospodarski rast oscilira ovisno o rastu ili padu u bankarskom sektoru. Istodobno se u maloj mjeri koristi tržište vrijednosnica kojim bi se diverzificirao utjecaj financijskih sustava na gospodarski rast. Kriza je potakla donošenje nekih mjera štednje kako bi se zaustavilo širenje krize kroz razne sektore te postavilo temelj za ponovni rast. Ovisno o zemlji i stupnju utjecaja krize, provođene su razne vrste mjera poput smanjivanja troškova državnih službi, plaća, subvencija, socijalnih naknada, mirovina, povećanja poreza i radnog vijeka. Uz smanjeno kreditiranje banaka to je u određenom razdoblju nakon krize zaustavilo ekonomski rast. Nakon kratke stagnacije gospodarstava, države su se uz pomoć Europske Unije angažirale oko poticanja gospodarske aktivnosti u raznim sektorima, ponajprije kroz malo poduzetništvo koje je najviše pogođeno u krizi. Kao primjer toga Hrvatska je 2014. godine dobila Hrvatsku agenciju za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO), koja ima svrhu pomagati poduzetnicima od nastanka poslovne ideje sve do njene realizacije. Agencija ovog tipa najviše pomaže pri oporavku od krize, ali i ulasku na tržišta s velikim igračima. Raznim subvencijama, jamstvima, državnim bespovratnim sredstvima nastoji potaknuti poduzetničku klimu, zapošljavanje, ravnomjerni razvoj regija, izvoz te posljedično rast nacionalnog gospodarstva (Hamag-bicro, 2017.).

3.3. Učinci krize na dostupnost kredita i pojava nenaplativih zajmova

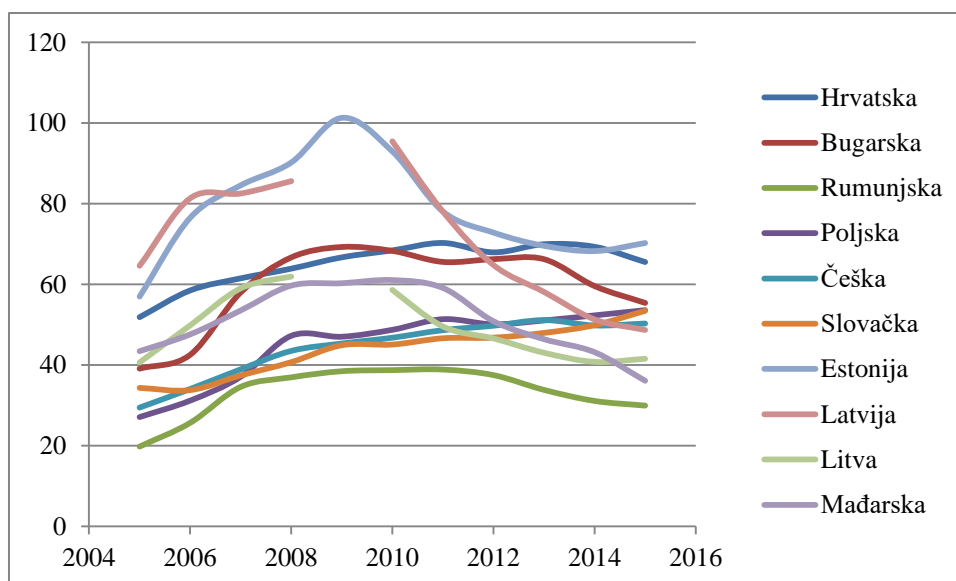
Tranzicijske zemlje iskusile su maloprodajni kreditni bum u godinama prije krize, što je testiralo regulatorne i supervizijske sposobnosti ovih relativno novih financijskih sustava (Bonin et al. 2014.). Financijski rast naglo je usporen izbijanjem svjetske financijske krize. Kao i za vrijeme privatizacije, banke su imale problema s niskom kapitaliziranošću i većim porastom udjela nenaplativih kredita. Anomalije koje su se javile za vrijeme financijske krize kao što je velik broj nenaplativih kredita proizašle su iz ekspanzije tržišta, prevelikog rasta tržišta bez kvalitetnih temelja koji bi održali rast kroz duže razdoblje. Visoka kreditna aktivnost uzrokovala je previše odobrenih kredita koji su imali veliku vjerojatnost od nepovrata.

Ključan proces u odobravanju kredita je obrada kredita. Pri obradi banka temeljem prikupljene dokumentacije izračunava kreditnu sposobnost klijenta te definira potrebne instrumente osiguranja. Zajmoprimcu je bitno dobiti kredit po za njega povoljnijim uvjetima, kao što je niža kamatna stopa ili manje založenog kolateralala. Zajmodavac je banka, ali je u tom procesu predstavlja bankarski službenik zadužen za odobravanje kredita. Banci je u interesu da se kredit odobri klijentu sposobnom vratiti kredit, ali i s kvalitetnim kolateralom u slučaju nepovrata sredstava. U ovom slučaju može se pojaviti asimetrija informacija između zajmodavca i zajmoprimca. Naime zajmoprimac može izostaviti neke informacije u dokumentaciji potrebnoj za izdavanje kredita a u vidu većih izgleda dobivanja kredita. Pritom zajmodavac može odlučiti o odobravanju uz nepotpune informacije što za posljedicu može naštetiti bankovnom poslovanju. S drugog gledišta zajmodavac može falsificirati neke ključne informacije kako bi klijentu odobrio kredit, primajući mito od strane klijenta. Kao i asimetrija informacija, izdavanje kredita može ometati morali hazard. Ako je u bankama razvijen sustav nagrađivanja na temelju učinkovitosti, bankarski službenik može izdati više kredita samo kako bi ostvario bonus, pritom izbjegavajući dio procedure odobravanja kredita. Moralni hazard može proizaći i iz osobe zajmoprimca koji se prijavljuje za kredit imajući u vidu kako ga zapravo ne namjerava vratiti. I u jednom i u drugom slučaju banke su na gubitku. Krivo alociranje raspoloživih sredstava umjesto transparentnim ka netransparentnim projektima jedan je od razloga utjecaja korupcije na bankovno poslovanje. Rezultat je veća razina loših kredita što vodi redukciji produktivnosti privatnih ulaganja a posljedično se odražava na manji ekonomski rast (Park, 2012.). Prisutnost korupcije pri izdavanju kredita teško je istražiti i definirati točne statističke podatke razine njezine zastupljenosti. Nije nužno da će svaki projekt koji je odobren posredstvom korupcije završiti kao nenaplativ.

Kako bi banka izdavala kredite, koristi uglavnom oročena sredstva klijenata, ali se dodatno zadužuje na međubankarskom tržištu. Tako i sama banka ima obvezu vraćanja kredita što je čini osjetljivom na nenaplative zajmove koje je sama izdala. Banke imaju rezerviranja upravo za takve kredite ali ako se njihov broj nenadano poveća, banke mogu zapasti u financijske probleme. Europsko međubankarsko tržište zategnulo je pristup financiranju u vidu količine, dospijeća i cijena, posebno za prekogranične zajmove, što je posljedica teškoća u bankarskim poslovanjima diljem Europe, ali i ostalim svjetskim financijskim tržištima. To bi moglo ukazati na to da čak i financijska integracija tržišta novca, koja se obično smatra najznačajnijim financijskim tržištem u eurozoni, nije baš elastična (Abbassi et al, 2015.).

Osnovni bankarski posao vezan je za primanje depozita i izdavanje kredita. Ako se kredit ne vrati, prvo se pokušava reprogramirati otplata pojedinih klijenata, a ako se kredit i dalje ne vraća, banke se naplaćuju iz kolaterala. Prije financijske krize 2007. godine, većina izdanih kredita bili su namjenski krediti vezani uz kupnju nekretnine ili automobila. Kolapsom tržišta, dogodio se pad cijena i to pogotovo na tržištu nekretnina i automobila. Kako banke u svojim portfeljima ne bi trebale imati vlasništvo nad istima, trebaju ih prodavati i pokriti nenaplative zajmove iz kojih su ti kolaterali proizašli. Padom cijena kolaterala banke nisu mogle pokriti u potpunosti svoja potraživanja što je dovelo do znatnih gubitaka. Upravo zbog takvih događaja banke bi trebale na vrijeme izdvajati rezerviranja za nenaplative kredite. Bitno je da ta rezerviranja vode bankovni računovođe, a ne bankovni službenici zaduženi za odobravanje kredita kako bi se spriječila zloupotreba položaja i malverzacije s izvještajima te zataškavanje upletenosti u korupciju (Atkins et al. 2015.). Usto rezerviranja služe i kao mehanizam ranog upozorenja na probleme s kreditima (uključujući i one povezane s korupcijom).

Kako bi smanjile pritisak na svoje bilance, banke mogu prodati nenaplative kredite agencijama specijaliziranim za naplatu dugova. Banke u tom slučaju dobivaju manji iznos nego su potencijalno trebale naplatiti, ali izbjegavaju sudske procese koje bi trebale pokretati u slučaju potpunog izostanka otplate kredita te mogu smanjiti i rezervacije za loše kredite. Za primatelje kredita dug ostaje i dalje isti, međutim mijenja im se ugovor s tražiteljem povrata kredita i na koje oni ne mogu utjecati. Nakon svjetske financijske krize mnoge su banke krenule s tom praksom kako bi što prije nastavile sa standardnim poslovanjem izdavanja kredita i smanjile gubitke. Taj proces prodaje potraživanja naziva se sekuritizacija. U procesu sekuritizacije izbacuju se loša potraživanja iz bilance tako da ih se zapravo pretvori u vrijednosne papire i prodaje. Relativno je nova pojava u CEE regiji ali sve je više u uporabi. Sekuritizacija je bila jedan od problema u financijskoj krizi baš zbog prevelikog korištenja prodaje loših kredita, dok nije došlo do potpunog kolapsa. Koliko je njezino ponovno učestalo korištenje dobro za financijski sustav pokazati će daljnji razvoj situacije na svjetskom tržištu.

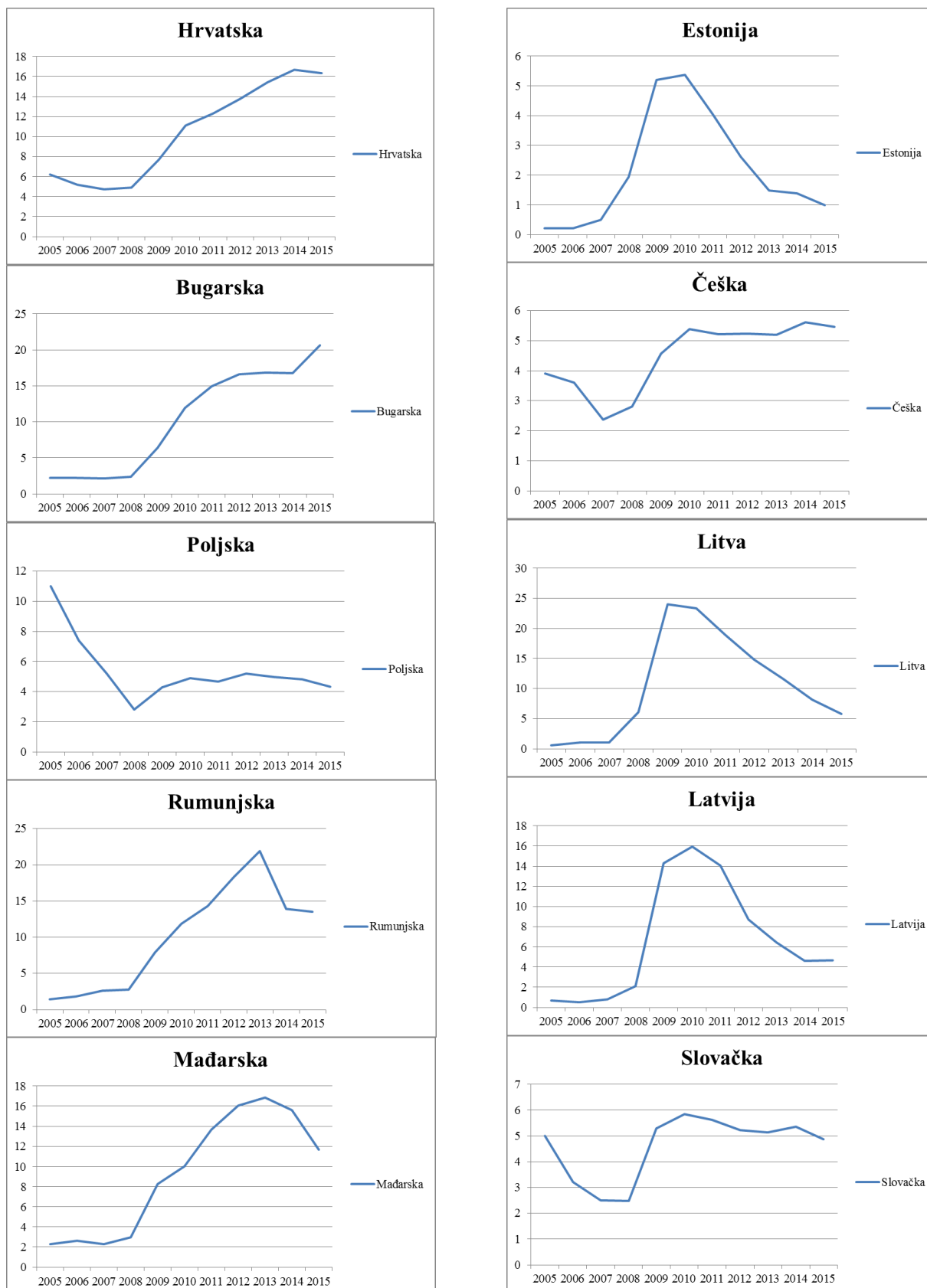

Graf 4.: Krediti dani privatnom sektoru (% BDP-a) u razdoblju od 2005.-2015. godine

Izvor: Prikaz autorice prema <http://data.worldbank.org> [17.03.2017.]

Iz grafa br. 4. je vidljivo kako su u CEE zemljama bilježili i dalje velik broj danih kredita u 2009. godini, kada je kriza već započela i u Europi. Podaci za Latviju i Litvu nedostaju u 2009. godini, ali po godini prije i godini poslije može se zaključiti kako isti trendovi dostupnosti kredita zemalja u regiji vrijede i za njih. Rumunjska je bilježila najmanju aktivnost na tom području kroz promatrano razdoblje, dok je potpuna suprotnost Estonija, s najvećom aktivnošću prije i za vrijeme krize. Prema kretanjima prikazanim na grafu br. 5. koji prikazuje postotak nenaplativih bankovnih kredita, može se reći kako banke nisu smanjile kreditiranje u počecima krize 2007. i 2008. godine, unatoč naglom porastu nenaplativih kredita.

Istraživanje Klein (2013.) pokazuje kako veća kvaliteta bankovnog menadžmenta, mjereno profitabilnošću prethodnih razdoblja, vodi manjem broju nenaplativih zajmova, dok niska razina kapitala pogoršava stanje s nenaplativim kreditima. Dodatno istraživanje je pokazalo kako porast nenaplativih kredita ima značajan utjecaj na kredit (kao udio u BDP-u), realan rast BDP-a, nezaposlenost i inflaciju u periodima koji slijede, ovime potvrđujući kako zdrav i održiv rast ne može biti postignut bez pouzdanog i otpornog bankovnog sustava.

Graf 5.: Postotak bankovnih nenaplativih kredita od ukupnog broja izdanih kredita u odabranim zemljama u razdoblju od 2005.-2015. godine

Izvor: Prikaz autorice prema <http://data.worldbank.org> [20.03.2017.]

U godinama nakon krize ispoljili su problemi s nenaplativim kreditima. Izrazit porast udjela nenaplativih kredita od preko 20% bilježile su Rumunjska, Bugarska i Litva, a prije krize imale su stope manje od 3%. Poljska je imala veći udio netom prije krize, dok je nakon krize imala najmanju stopu udjela od približno 5%. Češka i Slovačka su prije izbijanja krize bilježile snižavanje postotka nenaplativih kredita i to do manje od 3% u 2007. godini, da bi nakon te godine počeo porast do između 5% i 6%. Estonija je zabilježila istu razinu, s tim da je prije krize imala stopu ispod 1%. Hrvatska je također imala porast nakon 2007. godine ali znatno veći nego prethodno spomenute zemlje i u 2014. godini je dosegla razinu od 17%. Latvija je isto tako imala znatan skok do 16% u 2010. godini ali nakon toga počinje znatan pad nenaplativih kredita.

Nakon 2007. godine općenito je opala potražnja za kreditima, ali i spremnost banaka na kreditiranje bilo kojeg sektora, dok se ne riješe problemi s visokim udjelima nenaplativih kredita. Banke mogu dijeljenjem informacija o klijentima, kao što je registar obveza po kreditima, spriječiti manipulacije klijenata kreditima u više banaka, međutim za otkrivanje korupcije vezane uz bankovno kreditiranje potrebna je puno složenija supervizija.

U nastavku rada se daje kratak pregled literature koja se bavi sličnim istraživanjima i analizama vezano za kreditnu ekspanziju, nenaplative kredite i korupciju. Sažeti su zaključci i osvrti na te teme u približno istom periodu kao što je i u radu odabrano.

Istraživanje Goel and Hasan (2010.) pokazuje kako je korupcija povezana s porastom nenaplativih kredita, kapitalom, likvidnošću i razlikom između kamatnih stopa. Autonomija središnje banke nije pokazala značajan utjecaj. Usto zemlje koje imaju bankovno orijentirano tržište imaju niži omjer kapitalnih sredstava i manju razliku između kamatnih stopa, dok slabije razvijene zemlje uglavnom imaju veće zalihe likvidnosti te veću razliku između kamatnih stopa.

Beck et al. (2006.) zaključili su u svom istraživanju kako zemlje s moćnijim agencijama za superviziju, gdje one mogu među ostalim intervenirati u banke, mijenjati menadžere, upravljati rezerviranjima, odustajati od dividende, imaju veće prepreke u procesu dobivanja kredita zbog korumpiranih dužnosnika banke nego zemlje gdje su agencije za superviziju slabije.

Najveći utjecaj na porast nenaplativih zajmova imao je rast BDP-a, uočeno je u istraživanju Škarica (2013). Usporavanje ekonomske aktivnosti uvelike je pogodilo financijsku

stabilnost regije. Oporavak je slab i došao je kasno u CEE zemlje tako da su nenaplativi krediti još dugo nakon krize uzrokovali probleme.

Bonin et al. (2014.) u istraživanju također ističe problem kreditnog skoka, pogotovo stambenih kredita, netom prije krize što je utjecalo i na rast cijena nekretnina, a stvorilo potencijalnu ranjivost financijskog sektora.

Istraživanje Ahmad i Ali (2010.) pokazalo je kako je korupcija jedan od nekoliko čimbenika koji imaju utjecaj na performanse financijskog sektora. Istraživanje je obuhvatilo 38 razvijenih zemalja te zemalja u razvoju u periodu od 1995. do 2005. godine.

Rezultati navedenih istraživanja ukazali su na važnost povezanosti korupcije i nenaplativih zajmova, a što je predmet istraživanja ovog rada.

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE UTJECAJA KORUPCIJE NA NENAPLATIVOST KREDITA U CEE ZEMLJAMA

4.1. Podaci

Empirijsko istraživanje bazira se na utjecaju korupcije na dostupnost kredita i nenaplativost zajmova. Podaci korišteni u istraživanju preuzeti su iz baze podataka Svjetske banke (World development indicators) i Transparency Internationala. Korištene varijable prikazane su u tablici 2. U model kojim se objašnjava dostupnost kredita korištene su sljedeće varijable: korupcija, rast BDP-a, nenaplativi krediti, kamatni spread, inflacija i rast stanovništva. Model kojim se pak objašnjavaju nenaplativi krediti uvrštene su varijable: korupcija, rast BDP-a, inflacija, nezaposlenost, krediti izdani od strane financijskog sektora i kamatna stopa na kredite. Neka od istraživanja u svojim analizama nenaplativih kredita koristili su neke od varijabli poput rasta BDP-a (Goel, Hasan, 2010., Klein, 2013., Škarica, 2013.), inflacije i nezaposlenosti (Klein, 2013.), kamatnog spreada i kamatne stope na kredite (Goel, Hasan, 2010.). U analizi utjecaja korupcije na financijske performanse Ahmad, Ali (2010.) koristili su varijablu kredita danih privatnom sektoru.

Pri analizi odabranih varijabli utjecaja korupcije na dostupnost kredita i nenaplativost kredita korišten je programski paket Small Stata 12.0. u kojem je odabran dinamički panel model te procjenitelj Blundell-Bond. Sve odabrane varijable prikazane su u tablici 2., njihovi izvorni nazivi, skraćeni nazivi radi lakšeg korištenja pri programskoj analizi, izvori tih varijabli te njihovi očekivani predznaci.

Tablica 3.: Specifikacija odabranih varijabli

Kategorija	Varijabl a	Naziv varijable	Naziv varijable na engleskom	Izvor	Očekivani predznak
Dostupnost kredita	DCFS	Domaći kredit izdan od strane financijskog sektora(% od BDP-a)	Domestic credit provided by financial sector (% of GDP)	WDI	+
Nenaplativi krediti	NPL	Udio nenaplativih bankovnih kredita (% od ukupnog broja izdanih kredita)	Bank nonperforming loans to total gross loans (%)	WDI	+/-
BDP	GDP	Godišnji rast BDP-a(%)	GDP growth (annual %)	WDI	+/-
Kamatna stopa	LENIR	Kamatna stopa na kredite(%)	Lending interest rate (%)	WDI	+
Inflacija	INF	Inflacija, potrošačke cijene(% godišnje)	Inflation, consumer prices (annual %)	WDI	+/-
Nezaposlenost	UNMP	Nezaposlenost (% od ukupne radne snage)	Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate)	WDI	+
Korupcija	CORR	Indeks percepcije korupcije	Perception corruption index(CPI)	TI	-
Stanovništvo	POPGRW	Rast stanovništva (godišnje %)	Population growth (annual %)	WDI	+
Kamatni spread	IRS	Kamatni spread (kamata na kredite umanjena za kamatu na depozite)	Interest rate spread (lending rate minus deposit rate, %)	WDI	-
Dostupnost kredita	DCPS	Domaći krediti dani privatnom sektoru (% od BDP-a)	Domestic credit to private sector by banks (% of GDP)	WDI	+

Izvor: Izrada autorice prema WDI i TI, <https://databank.worldbank.org>, 17.3.17.; <https://www.transparency.org>, 17.3.17.

- Varijabla domaći kredit izdan od strane financijskog sektora uključuje sve kredite različitim sektorima na bruto osnovi, osim kredita središnjoj državi koji je neto. Financijski sektor uključuje monetarna tijela i depozitne banke, kao i druge financijske korporacije u kojima su dostupni podaci (uključujući i korporacije koje ne prihvaćaju prenosive depozite, ali poduzimaju takve obveze kao i oročene i štedne depozite). Primjeri ostalih financijskih korporacija su financijska i leasing društva, novčani zajmodavci, osiguravajuća društva, mirovinski fondovi i mjenjačnice.
- Varijabla nenaplativi krediti predstavlja vrijednost nenaplativih kredita podijeljenih s ukupnom vrijednošću portfelja (uključujući nenaplative kredite prije odbitka posebnih rezervacija za gubitke po kreditima).
- Godišnja postotna stopa rasta BDP-a po tržišnim cijenama na temelju stalne lokalne valute. Agregati se temelje na stalnim američkim dolarima u 2010. godini. BDP je zbroj bruto

dodane vrijednosti svih rezidentnih proizvođača u gospodarstvu plus bilo koji porez na proizvode i minus sve subvencije koje nisu uključene u vrijednost proizvoda. Izračunava se bez odbitka za amortizaciju proizvedene imovine ili zbog crpljenja i degradacije prirodnih resursa.

- Prosječna kamatna stopa na kredite u pojedinoj zemlji je bankovna stopa koja obično zadovoljava kratkoročne i srednjoročne potrebe financiranja privatnog sektora. Ta se stopa normalno razlikuje prema kreditnoj sposobnosti zajmoprimaca i ciljevima financiranja. Odredbe i uvjeti u prilogu tih stopa razlikuju se po zemljama, međutim, ograničavaju njihovu usporedivost.
- Inflacija mjerena indeksom potrošačkih cijena odražava godišnju postotnu promjenu troškova kupnje, prosječnog potrošača, košarice roba i usluga koje se mogu fiksirati ili mijenjati u određenim intervalima. Općenito se koristi Laspeyresova formula.
- Nezaposlenost se izračunava kao postotak od ukupne radne snage pojedine zemlje, a odnosi se na udio radne snage koja je bez posla, ali je dostupna i traži zaposlenje.
- Indeks percepcije korupcije bilježi informirani stav o korupciji analitičara, poslovnih ljudi i stručnjaka iz raznih institucija i zemalja širom svijeta.
- Godišnja stopa rasta populacije za godinu t je eksponencijalna stopa rasta stanovništva od godine $t-1$ do t , izražena kao postotak. Stanovništvo se temelji na de facto definiciji stanovništva, koja broji sve stanovnike bez obzira na pravni status ili državljanstvo.
- Spread kamatnih stopa je kamatna stopa koju banke naplaćuju na kredite klijentima privatnog sektora umanjena za kamatnu stopu koju plaćaju komercijalne ili slične banke za potražnju, vrijeme ili štedne uloge. Odredbe i uvjeti u prilogu tih stopa razlikuju se po zemljama, međutim, ograničavajući njihovu usporedivost.
- Domaći kredit privatnom sektoru od strane banaka odnosi se na financijska sredstva koja privatnim sektorom pružaju druge depozitne institucije (korporacije za otplatu depozita, osim središnjih banaka), kao što su zajmovi, kupnja vrijednosnica (osim dionica), trgovinski krediti i ostala potraživanja koja uspostavljaju zahtjev za otplatu. Za neke zemlje ta potraživanja uključuju kredite javnim poduzećima.

4.2. Metodologija

Istraživanje se je provelo pomoću dinamičkog panel modela koja istodobno testira i prostornu i vremensku komponentu neke varijable. Zavisna varijabla se pritom mijenja po jedinicama promatranja i po vremenu pa su i dobiveni podaci precizniji (Arnerić, Škrabić Perić, 2016.). Procjenitelj koji će se koristiti je Blundell-Bond (BB) jer je prikladniji za analizu podataka s manjim brojem jedinica od broja razdoblja koji se promatraju. Istraživati će se utjecaj korupcije na dostupnost kredita i nenaplative zajmove u odabranim zemljama srednje i istočne Europe. Pritom su prostorna komponenta ovog istraživanja CEE zemlje: Hrvatska, Poljska, Mađarska, Slovačka, Češka, Rumunjska, Bugarska, Estonija, Latvija i Litva. Obuhvaćeno je razdoblje od 2005. do 2015. godine, koje odgovara razdoblju financijske krize te razdoblje neposredno prije i nakon krize. Korišteni su nebalansirani panel podaci budući da za neke varijable u nekim razdobljima nedostaje podataka (Arnerić, Škrabić Perić, 2016.). Pri istraživanju korišten je dinamički panel model čiji osnovni zapis jednadžbe ima sljedeći oblik:

$$y_{it} = \mu + \gamma y_{i,t-1} + \beta_1 x_{it_1} + \beta_2 x_{it_2} + \dots + \beta_K x_{itK} + \alpha_i + \varepsilon_{it}, \quad i = 1, \dots, N, \quad t = 1, \dots, T \quad (1)$$

gdje se promatra utjecaj varijable x na varijablu y uz sljedeće oznake:

- N broj jedinica promatranja
- T – broj razdoblja
- $y_{i,t-1}$ – vrijednost zavisne varijable i -te jedinice promatranju u razdoblju $t-1$
- x_{itK} $k=1, \dots, K$ – vrijednost k -te nezavisne varijable, i -te jedinice promatranja u razdoblju t
- α – konstantni član koji je jednak za sve jedinice promatranja i i ne mijenja se kroz vrijeme
- μ – konstantni član
- $\beta_1, \dots, \beta_K$ i γ – parametri koje treba procijeniti
- ε_{it} – greška relacije i -te jedinice promatranja u razdoblju t .

Kako bi se dokazale postavljene hipoteze korištene su dvije jednadžbe za svaku hipotezu posebno, jer zavisna varijabla nije ista za obje hipoteze. U prvoj hipotezi kao zavisna varijabla odabrani su domaći krediti dani privatnom sektoru. Druga hipoteza za zavisnu varijablu ima

nenaplative zajmove. Neke od nezavisnih varijabli odabrane su u obje jednačbe. Prvo će se prikazati deskriptivna statistika, korelacijska matrica za ispitivanje multikolinearnosti korištenih instrumenata te pomoću Blundell-Bondovog procjenitelja dinamički panel model u jednom koraku.

Jednačba (2) prikazuje model s kojim se testira prva hipoteza koja glasi:

H₁... Korupcija utječe na dostupnost kredita u CEE zemljama

$$DCPS_{it} = \mu + \gamma DCPS_{i,t-1} + \beta_1 CORR_{it} + \beta_2 GDPGRW_{it} + \beta_3 IRS_{it} + \beta_4 POPGRW_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 NPL_{it}$$

(2)

gdje je:

- DCPS – pokazatelj izdanih domaćih kredita privatnom sektoru u zemlji i u vremenu t
- CORR – indeks percepcije korupcije u zemlji i u vremenu t
- GDPGRW – godišnji rast BDP-a u zemlji i u vremenu t
- IRS – kamatni spread (kamatna stopa na kredite umanjena za kamatnu stopu na depozite) u zemlji i u vremenu t
- POPGRW – godišnji rast stanovništva u zemlji i u vremenu t
- INF – inflacija u zemlji i u vremenu t
- NPL – udio nenaplativih kredita od ukupnog broja kredita u zemlji i u vremenu t.

Jednačba (3) prikazuje model s kojim se testira druga hipoteza koja glasi:

H₂... Korupcija utječe na nenaplativost zajmova

$$NPL_{it} = \mu + \gamma NPL_{i,t-1} + \beta_1 CORR_{it} + \beta_2 GDPGRW_{it} + \beta_3 LENIR_{it} + \beta_4 DCFS_{it} + \beta_5 INF_{it} + \beta_6 UNMP_{it}$$

(3)

gdje je:

- NPL – udio nenaplativih kredita od ukupnog broja kredita u zemlji i u vremenu t
- CORR – indeks percepcije korupcije u zemlji i u vremenu t
- GDPGRW – godišnji rast BDP-a u zemlji i u vremenu t

- LENIR – kamatna stopa na kredite u zemlji i u vremenu t
- DCFS – pokazatelj izdanih domaćih kredita od financijskog sektora u zemlji i u vremenu t
- INF – inflacija u zemlji i u vremenu t
- UNMP – pokazatelj nezaposlenosti (od ukupne radne snage) u zemlji i u vremenu t.

4.3. Analiza rezultata

Analiza započinje pregledom rezultata deskriptivne statistike prikazanih u tablici 3. i tablici 4. Analizirana je aritmetička sredina svake varijable, koja predstavlja vrijednost obilježja svih elemenata statističkog skupa, zatim standardna devijacija koja predstavlja prosječno odstupanje vrijednosti numeričkog obilježja od aritmetičke sredine. U tablici 3. prikazuje se deskriptivna statistika varijabli korištenih pri testiranju prve hipoteze, a potom u tablici 4. rezultati za varijable testirane u drugom modelu kojim se testirala druga hipoteza. U nastavku rada slijedi prikaz rezultata dobivenih korelacijskom matricom.

Tablica 4.: Deskriptivna statistika za varijable modela 1.

Varijabla	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
DCPS	108	53.96397	16.15037	19.80782	101.2876
CORR	110	4.832727	.8935148	3	7
GDPGRW	110	2.580631	4.859959	-14.81416	11.88939
IRS	105	5.666838	3.121056	.2600768	20.33
POPGRW	109	-.4438747	.5888471	-2.258464	.8294126
INF	110	3.308322	3.002039	-1.418123	15.43052
NPL	84	8.750505	5.770801	.9818737	23.99008

Izvor: Izrada autorice

Napomena: DCPS – dostupnost kredita privatnom sektoru; CORR – indeks percepcije korupcije; GDPGRW – rast BDP-a; IRS – kamatni spread; POPGRW – rast stanovništva; INF – inflacija; NPL – nezaposlenost.

Prosječna vrijednost izdanih kredita privatnom sektoru u uzorku iznosi 53,96 % BDP-a. Standardna devijacija iznosi 16,15 postotnih poena. Minimalna vrijednost izdanih kredita iznosi 19,81% BDP-a i zabilježena je u Rumunjskoj 2005. godine, gdje je zabilježena i najveća korupcija iste godine. Narednih nekoliko promatranih godina pokazuje kako se povećavao broj

izdanih kredita u Rumunjskoj ali je i dalje bilježila visoku razinu korupcije. Najveća vrijednost izdanih kredita u iznosu 101,29% BDP-a zabilježena je u Estoniji 2009. godine gdje je zabilježena razina korupcije 6,6. Nakon toga Estonija je napredovala u borbi s korupcijom i u 2015. bilježi najbolji rezultat korupcije u usporedbi s ostalim promatranim zemljama.

Prosječna vrijednost indeksa percepcije korupcije iznosi 4,83%, dok standardna devijacija iznosi 0.89 postotnih poena. Minimalna vrijednost korupcije, već je naznačeno, bila u Rumunjskoj u iznosu 3, a najveća u Estoniji u iznosu 7.

Rast BDP-a ima prosječnu vrijednost 2,58% na godišnjoj razini. Standardna devijacija za ovu varijablu iznosi 4,86 postotnih poena. Najmanja vrijednost zabilježena je kao negativna i iznosi -14,81%. Taj drastičan pad BDP-a zabilježen je u Litvi 2009. godine. U stopu je pratila Latvija s iznosom od -14,33%, kada je zabilježen i velik porast korupcije u toj zemlji s 5, što označava manju korupciju, na 4,5, što označava veću korupciju. Najveći rast iznosi 11,88% u Latviji 2006. godine, te se može zaključiti kako je ta zemlja imala velike oscilacije u rastu i padu BDP-a u razdoblju od samo tri godine.

Kamatni spread ima prosječnu vrijednost od 5,67%, standardnu devijaciju od 3,12 postotna poena. Najmanja vrijednost kamatnog spreada je 0,26% u Mađarskoj 2008. godine, dok je najveća 20,33% u Latviji 2014. godine.

Rast stanovništva ima negativan iznos prosječne vrijednosti od -0,44%. Standardna devijacija iznosi 0,59 postotnih poena. Najmanja vrijednost rasta stanovništva iznosi -2,26% u Litvi, a najveća 0,83% u Češkoj.

Prosječna vrijednost inflacije na godišnjoj razini iznosi 3,31%. Standardna devijacija iznosi 3 postotna poena. Najmanji iznos inflacije zabilježen je na razini od -1,42% u Bugarskoj 2014. godine, a najveći 15,43% u Latviji 2008. godine.

Nenaplativi krediti imaju iznos prosječne vrijednosti od 8,75% od ukupnog broja kredita, standardna devijacija iznosi 5,77 postotnih poena. Najmanja vrijednost iznosi 0,98% u Estoniji 2015. godine, dok je najveća 23,99% zabilježena u Litvi 2009. godine, a godinu prije iznosila je 6,08%.

Tablica 5.: Deskriptivna statistika za varijable modela 2.

Varijabla	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
NPL	84	8.750505	5.770801	.9818737	23.99008
CORR	110	4.832727	.8935148	3	7
GDPGRW	110	2.580631	4.859959	-14.81416	11.88939
LENIR	105	8.90264	3.50862	2.902491	20.94
DCFS	108	63.90995	16.12039	20.59961	103.5214
INF	110	3.308322	3.002039	-1.418123	15.43052
UNMP	110	10.05227	3.702485	4.25	19.48

Izvor: Izrada autorice

Napomena: NPL – nezaposlenost; CORR – indeks percepcije korupcije; GDPGRW – rast BDP-a; LENIR – kamatna stopa na kredite; DCFS – dostupnost kredita od strane financijskog sektora; INF – inflacija; UNMP – nezaposlenost.

Rezultati za varijable nenaplativi krediti, korupcija, rast BDP-a i inflacija već su prikazani prilikom analize rezultata u prethodnoj tablici. Varijabla kamatne stope na kredite ima prosječnu vrijednost 8,9%, standardna devijacija iznosi 3,51 postotni poen. Najmanji iznos kamate na kredite iznosi 2,9% u Mađarskoj 2015. godine, dok je najveća kamata zabilježena u Latviji 2014. godine u iznosu od 20,94%, što je poprilično visoka kamata na kredite. Godinu prije taj iznos bio je na razini od 5,92%. Može se reći kako su banke u Latviji i godinama nakon krize nesklone kreditiranju gospodarstva u onoj razini koja je zabilježena netom prije krize.

Kreditni izdani od strane financijskog sektora imaju prosječnu vrijednost 63,91% BDP-a. Standardna devijacija iznosi 16,12 postotnih poena. Najmanja vrijednost izdanih kredita iznosi 20,6% BDP-a u Rumunjskoj 2005. godine, a najveća vrijednost 103,52% BDP-a u Estoniji 2009. godine.

Varijabla nezaposlenost ima prosječnu vrijednost 10,05% od ukupne radne snage. Standardna devijacija iznosi 3,7 postotna poena. Najmanji postotak nezaposlenosti zabilježen je na razini od 4,25% u Litvi 2007. godine, a najveći 19,48% u Latviji 2010. godine. Većina promatranih zemalja bilježila je povećanje nezaposlenosti u godinama krize.

Korelacijske matrice otkrivaju postoji li problem multikolinearnosti među varijablama uvrštenim u model. Korelacija prikazuje međuovisnost varijabli. Kod višestruke regresije promatra se jedna zavisna i više nezavisnih varijabli, ali pritom bi regresorske varijable trebale biti međusobno nezavisne. Uglavnom postoji određena zavisnost i zato je potrebno utvrditi jačinu multikolinearnosti. Rang u kojem se kreću vrijednosti iznosi od -1 do 1 i u slučaju ovisnosti od -1 ili 1 radi se o potpunoj ovisnosti i problem je nerješiv. Korelacija u iznosu 0 označava nepostojanje zavisnosti. Kao manji problem multikolinearnosti uzima se korelacija u rangu od -0,8 i 0,8 te se smatra da ne postoji problem multikolinearnosti (Pivac, 2010.).

Tablica 6.: Korelacijska matrica za varijable uvrštene u model 1.

	DCPS	CORR	GDPGRW	IRS	POPGW	INF	NPL
DCPS	1.0000						
CORR	0.3035	1.0000					
GDPGRW	-0.3885	-0.0421	1.0000				
IRS	-0.0541	-0.1446	0.0231	1.0000			
POPGW	-0.2621	0.2472	-0.0422	-0.0865	1.0000		
INF	0.1154	-0.1958	-0.0040	-0.1510	-0.1430	1.0000	
NPL	-0.0436	-0.3712	-0.1074	-0.0745	-0.3993	-0.2482	1.0000

Izvor: Izrada autorice

Napomena: DCPS – dostupnost kredita privatnom sektoru; CORR – indeks percepcije korupcije; GDPGRW – rast BDP-a; IRS – kamatni spread; POPGRW – rast stanovništva; INF – inflacija; NPL – nezaposlenost.

Tablica 7.: Korelacijska matrica za varijable uvrštene u model 2.

	NPL	CORR	GDPGRW	LENIR	DCFS	INF	UNMP
NPL	1.0000						
CORR	-0.3770	1.0000					
GDPGRW	-0.1111	-0.0360	1.0000				
LENIR	-0.0701	-0.3455	-0.1463	1.0000			
DCFS	-0.0316	0.3627	-0.4217	-0.2573	1.0000		
INF	-0.2492	-0.1918	-0.0029	0.2894	-0.0415	1.0000	
UNMP	0.3923	-0.0630	-0.1121	0.0349	0.5016	-0.3049	1.0000

Izvor: Izrada autorice

Napomena: NPL – nezaposlenost; CORR – indeks percepcije korupcije; GDPGRW – rast BDP-a; LENIR – kamatna stopa na kredite; DCFS – dostupnost kredita od strane financijskog sektora; INF – inflacija; UNMP – nezaposlenost.

U obje korelacijske matrice može se zaključiti kako ne postoji problem multikolinearnosti među varijablama uvrštenim u model 1 i model 2 jer korelacija ni u jednom slučaju ne iznosi kritičnu vrijednost od -0,8 ili 0,8 te se analiza odabranih varijabli može nastaviti.

Dinamički model testiran je pomoću Blundell Bondovog procjenitelja, koji je zasnovan na primjeni generalizirane metode momenata, kao što je već naznačeno prilikom opisa metodologije istraživanja. Korišteni su procjenitelji u jednom i u dva koraka, te se prvi pokazao kao prikladniji za prikaz odabranih varijabli. Sarganovim testom procijenjena je valjanost odabranih instrumenata za procijenu modela. Bitno je da se nulta hipoteza Sarganovog testa ne odbaci. Vrijednost mora biti $p > 0,05$. Ako bi se odbacila znači da su neki od instrumenata korelirani s rezidualima, te postoji problem endogenosti (Arnerić, Škrabić Perić, 2016.).

Tablica 8.: Blundell-Bond procjenitelj za varijable uvrštene u model 1.

DCPS	Coef.	Std. Err.	Z	P>[z]	90% Conf. Interval	
DCPS						
L1.	.7433665	.0359381	20.68	0.000	.6729292	.8138038
CORR	-1.567857	.8229567	-1.91	0.057	-3.180823	.045108
GDPGRW	-.4420282	.0826204	-5.35	0.000	-.6039612	-.2800951
IRS	-.2284499	.1186267	-1.93	0.054	-.460954	.0040542
POPGRW	1.651301	1.293568	1.28	0.202	-.8840453	4.186646
INF	.2987749	.1405104	2.13	0.033	.0233796	.5741702
NPL	-.5152864	.1058334	-4.87	0.000	-.7227161	-.3078567
_cons	27.64077	4.07304	6.79	0.000	19.65776	35.62379
One-step results						

Izvor: Izrada autorice

Tablica 9.: Sarganov test za varijable uvrštene u model 1.

H0: overidentifying restrictions are valid	
Chi2 (53)	69,2907
Prob > chi2	0,0658
Sargan test of overidentifying restrictions	

Izvor: Izrada autorice

Na temelju podataka prikazanih u tablici 9. možemo reći da u modelu 1. ne postoji problem endogenosti jer je p-vrijednost veća od 0,05 i iznosi 0,0658 te se prihvaća Sarganova nulta hipoteza.

U tablici 7. prikazani su rezultati procijenjenog modela 1. Prema dobivenim rezultatima statistički značajan utjecaj na dostupnost kredita ima dostupnost kredita s vremenskim lagom. Značajno je pri razini signifikantnosti od 1%. Korupcija ima statistički značajan utjecaj s negativnim predznakom. Navedeni rezultat u skladu je s rezultatima istraživanja Ahmad, Ali (2010.) koje je pokazalo kako povećanjem jedne jedinice indeksa korupcije (što zapravo označava manju korupciju) povećava se i dostupnost kredita privatnom sektoru za određen broj jedinica. Prema dobivenim rezultatima može se konstatirati da korupcija negativno utječe na dostupnost kredita u pojedinoj zemlji. Korupcija je značajna pri razini signifikantnosti od 10%, te se tim prihvaća hipoteza H_1 . Rast BDP-a ima također značajan utjecaj s negativnim predznakom i značajno je pri signifikantnosti od 1%. U razdobljima općeg gospodarskog rasta, raste i ponuda kredita od strane banaka pri transparentnom poslovanju. Budući da korupcija ima signifikantan utjecaj pri izdavanju kredita, događa se obrnut proces od očekivanog i rast BDP-a opada. Kamatni spread ima značajan utjecaj s negativnim predznakom pri razini signifikantnosti od 10%. Manji kamatni spread označava manju razliku između kamatne stope na kredite i kamatne stope na depozite te potiče rast izdanih kredita. Rast stanovništva nema

statistički značajan utjecaj. Inflacija je statistički značajna s pozitivnim predznakom i pri razinama signifikantnosti od 5%. Rast inflacije nije pogodan za naplatu kredita od strane banaka jer im se vraća manja vrijednost od izdane, ali uz utjecaj korupcije mijenja se i politika izdavanja kredita. Zajmoprimac je u tom slučaju u boljoj poziciji jer vraća iznos manje vrijednosti od ugovorene. Nenaplativi krediti imaju značajan utjecaj s negativnim predznakom i pri razinama signifikantnosti od 1%. Bankovna bilanca neopterećena izdacima za nenaplative kredite svakako će poticati rast izdanih kredita.

Tablica 10.: Blundell-Bond procjenitelj za varijable uvrštene u model 2.

NPL	Coef.	Std. Err.	Z	P>[z]	90% Conf. Interval	
NPL						
L1.	.9635787	.0651962	14.78	0.000	.8357965	1.091361
CORR	-.9903516	.5181191	-1.91	0.056	-2.005846	.0251431
GDPGRW	-.2156481	.0662368	-3.26	0.001	-.3454699	-.0858263
LENIR	.3075903	.094564	3.25	0.001	.1222484	.4929323
DCFS	.0808571	.0389802	2.07	0.038	.0044572	.157257
INF	.0220033	.1410787	0.16	0.876	-.2545059	.2985125
UNMP	-.0222242	.1388343	-0.16	0.873	-.2943344	.2498861
_cons	-2.092155	3.710705	-0.56	0.573	-9.365004	5.180693
One-step results						

Izvor: Izrada autorice

Tablica 11.: Sarganov test za varijable uvrštene u model 2.

Sargan test of overidentifying restrictions	
H0: overidentifying restrictions are valid	
Chi2 (43)	53.19023
Prob > chi2	0.1372

Izvor: Izrada autorice

Kao i kod Sarganovog testa za varijable uvrštene u model 1., Sarganova hipoteza je prihvaćena jer je p-vrijednost u iznosu od 0,1372 veća od 0,05 i samim tim ne postoji problem endogenosti.

Koeficijent uz nenaplative zajmove s vremenskim lagom pozitivan je i statistički značajan. Značajan je pri razini signifikantnosti od 1%. Korupcija ima statistički značajan utjecaj s negativnim predznakom pri razini signifikantnosti od 10%. Negativan predznak kao i kod prve hipoteze očekivan je jer korupcija negativno utječe na nenaplative zajmove. Rastom indeksa korupcije (što označava manji stupanj korupcije) pada i broj nenaplativih kredita i

obrnuto. Rezultat toga je prihvaćanje hipoteze H₂. Istraživanje (Goel, Hasan, 2010.) također pokazuje značajan utjecaj korupcije na nenaplative kredite. Isto tako rast BDP-a, dokazano je indicira pad postotka nenaplativih kredita. Rast BDP-a statistički je značajan pri razinama signifikantnosti od 1% te ima negativan predznak. Pad stope rasta BDP-a odražava se i na povećanje nenaplativih kredita jer se opće stanje u zemlji obuhvaća i ekonomski aspekt. Kamatna stopa na kredite također ima značajan utjecaj ali s pozitivnim predznakom i signifikantna je pri 1%. Povećanjem kamatne stope na kredite otežava se naplata jer svi krediti s promjenjivom kamatnom stopom u tom slučaju mogu dodatno opteretiti zajmoprimca koji će vraćati veći anuitet od ugovorenog. Krediti izdani od strane financijskog sektora imaju značajan i pozitivan utjecaj pri razinama signifikantnosti od 5%. Inflacija i nezaposlenost nisu pokazale statistički značajan utjecaj na nenaplative kredite.

Tablica 12.: Pregled rezultata modela 1. i modela 2.

Varijabla	(1) DCPS	(2) NPL
L dcps	0,7434*** (0,0359)	
L npl		0,9636*** (0,0651)
Corr	-1.5679* (0,8229)	-0,9903* (0,5181)
Gdpgrw	-0,442*** (0,0826)	-0,2156*** (0,0662)
Irs	-0,2284* (0,1186)	
+Inf	0,2988** (0,1405)	
Npl	-0,5153*** (0,1058)	
Lenir		0,3076*** (0,0946)
Dcfs		0,0809** (0,0389)
Broj opažanja	74	67
Sarganov test (p vrijednost)	0,0658	0,1372

Izvor: Izračun autorice

Nakon provedene analize može se reći kako prisutnost korupcije pri obradi kredita ima negativan utjecaj i na banke kao zajmodavatelje i na klijente kao zajmoprimatelje. Svaka nestabilnost u gospodarstvima CEE zemalja dodatno pridonosi jačanju i širenju korupcije. Pojedine zemlje iz skupine CEE zemalja koje bilježe uzastopan rast gospodarstva imaju i veću provedbu antikorupcijske politike što se osjeti u svim sektorima gospodarstva pa tako i onom financijskom.

5.ZAKLJUČAK

Zemlje središnje i istočne Europe nakon dugogodišnjih nastojanja približavanju standarda zemaljama zapadne Europe, 90-ih godina prošlog stoljeća prešle su iz komunističkih režima na demokratski sustav uređenja države. Procesi uređenja koji su uslijedili sa sobom su donijeli i niz problema zbog promjena koje su zahvatile cjelokupno gospodarstvo. Takav razvoj situacije pogodovao je eskalaciji korupcije, koja je i prije bila prisutna u CEE zemljama u širokom opsegu. U većini zemalja korupcija je bila najprisutnija u procesu privatizacije, u kojem su bile uključene i banke, do tada u vlasništvu države.

Financijska kriza očitovala se najviše kroz nagli porast nenaplativih kredita. Kriza je započela u SAD-u te s manjim vremenskim odmakom počela nazirati i u Europi. Kao jedna od posljedica krize je izbio rast nenaplativih zajmova u CEE zemljama kojima je prethodila kreditna ekspanzija.

Cilj rada bio je empirijski dokazati dvije postavljene hipoteze. Prva tvrdi da postoji utjecaj korupcije na dostupnost kredita dok druga hipoteza tvrdi da postoji utjecaj korupcije na pojavu nenaplativih kredita.

Kroz teorijsku analizu i empirijsko testiranje korupcija se u oba slučaja pokazala kao značajan čimbenik utjecaja pri procesu odobravanja kredita, ali i na nenaplative kredite koji su se javili tijekom i nakon krize. Utjecaj korupcije proširio se preko zajmodavatelja pri procesu odobravanja kredita, zaobilaznjem standardne procedure odobravanja, kada službenik kao predstavnik banke odobri kredit uz posredništvo korupcije iako zajmoprimac inače ne bi prošao proces odobravanja kredita. Kako u početku odobravanja ti krediti nisu bili adekvatno obrađeni, velika je bila vjerojatnost njihova nepovrata i tako je korupcija posljedično imala utjecaj i na taj segment bankovnog poslovanja. Proizašle su velike štete u bankarskom sektoru i općenito u gospodarstvima zemalja.

Najveći stupanj nenaplativih kredita od promatranih zemalja zabilježen je 2009. godine u Litvi u iznosu od skoro 24% ukupno izdanih kredita te u Rumunjskoj 2013. godine u iznosu od 21,87%. Indeks percepcije korupcije imao je tendenciju rasta u većini analiziranih zemalja, što označava manji stupanj korupcije, ali nakon krize, ponovno je padao, što indicira porast korupcije. Kreditna ekspanzija također je vrhunac imala 2008. i 2009. godine. Nakon toga pada spremnost i sposobnost banaka za kreditiranjem gospodarstva. Još uvijek nisu riješeni u

potpunosti problemi s nenaplativim kreditima i banke i dalje skrivaju probleme koje su ti krediti izazvali u njihovim bilancama.

Korupcija kao pojava koju je teško otkriti i mjeriti, trebala bi se zajedničkim snagama pravne države ali i regulacijama u poslovanju firmi, pratiti i oštro sankcionirati kako bi se suzbilo njeno daljnje širenje. Država bi trebala pružiti sigurnost svojim građanima kroz širenje svijesti i edukaciju o potrebi suzbijanja korupcije te ih poticati na prijavljivanje koruptivnih aktivnosti. Korupcija se u promatra kao nešto što se javlja uglavnom u političkim krugovima, međutim rad se osvrće na to da je korupcija duboko prisutna u svim granama gospodarstva, a poseban naglasak je na njenu upletenost u nedavnu financijsku krizu. Zemlje srednje i istočne Europe imaju još dosta mjesta za napredak u borbi s korupcijom, iako svaka kriza samo pogoršava napredak i potiče rast korupcije.

LITERATURA

Članci i studije:

1. Abbassi, P., Brauning, F., Fecht, F., Peydro, J. L. (2015.): *Eurozone interbank lending market during the global and EZ crises*, CEPR's policy portal, dostupno na: <http://voxeu.org/article/eurozone-interbank-lending-market-during-global-and-ez-crises>[07.06.2017.]
2. Ahmad, N., Ali S. (2010.): *Corruption and financial sector performance: A cross-country analysis*, Economics Bulletin, dostupno na: <http://www.accessecon.com/Pubs/EB/2010/Volume30/EB-10-V30-I1-P26.pdf> [22.09.2017.]
3. Atkins, B., Dou, Y., Tee Yong NG, J. (2015.): *Corruption in Bank Lending: The Role of Timely Loan Loss Provisioning*, Singapore management university, dostupno na: http://ink.library.smu.edu.sg/soa_research/1430/ [26.04.2016]
4. Backe, P., Gallego, S., Gardo, S., Martin, R., Molina, L., Serena, J. M.: *How Did the Global Financial Crisis Affect the CESEE Region and Latin America? A Comparative Analysis*, dostupno na: https://www.oenb.at/dam/jcr:10711ea8-b3e2-4f89-8d53-2f97a562ca2a/fee_i_2010_q1_studies_latam_tcm16-186371.pdf [07.06.2017.]
5. Barjaktarović, L., Paunović, M., Ječmenica, D. (2013.): *Development of the Banking Sector in CEE Countries-Comparative Analysis*, Journal of Central Banking Theory and Practice, br. 93-114, dostupno na: <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/cbk/journal/vol2no2-6.pdf> [15.05.2016]
6. Barth, J.R., Lin, C., Lin, P., Song, F.M. (2008.): *Corruption in Bank Lending to Firms: Cross-Country Micro Evidence on the Beneficial Role of Competition and Information Sharing*, Journal of financial economics, str. 361-388, Elsevier, dostupno na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304405X08002031> [16.05.2016]
7. Batović, A. (2012.): *Od ekonomske reforme do Brijunskog plenuma – Američki i britanski izvještaji o Hrvatskoj (1964.-1966.)*, izvorni znanstveni članak, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/121394> [28.05.2017.]
8. Beck, R., Jakubik, P., PiloIU, A. (2013.): *Non-Performing Loans What Matters in Addition to the Economic Cycle*, Working paper series, European central bank, br. 1515, dostupno na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1515.pdf> [13.05.2016]

9. Bonin, J., Hasan, I., Wachtel, P. (2014.): *Banking in Transition Countries*, BOFIT discussion papers, dostupno na:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2416826 [25.04.2016]
10. Cojocaru, L., Falaris, E.M., Hoffman, S.D., Miller, J.B. (2015.): *Financial System Development and Economic Growth in Transition Economies: New Empirical Evidence from the CEE and CIS Countries*, *Emerging markets finance and trade*, 2016, dostupno na:
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1540496X.2015.1013828> [18.04.2016]
11. De Haas, R., Korniyenko, Y., Loukoianova, E., Pivovarsky, A. (2012.): *Foreign Banks and the Vienna Initiative: Turning Sinners into Saints?*, IMF Working Paper br. 12/117, dostupno na:
<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=25901.0> [24.04.2016]
12. De Haas, R., Van Lelyveld, I. (2003.): *Foreign Banks and Credit Stability in Central and Eastern Europe: Friends and Foes?*, *Journal of banking and finance*, 2006, str. 1927-1952, dostupno na:
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378426605001548> [26.04.2016]
13. Dubravčić, D. (2001.): *Ekonomika korupcije*, *Privredna kretanja i ekonomska politika*, br. 87, dostupno na:
<http://hrcak.srce.hr/18801> [20.04.2016]
14. Duenwald, C., Gueorguiev, N., Schaechter, A. (2005.): *Too Much of a Good Thing? Credit Booms in Transition Economies: The Cases of Bulgaria, Romania and Ukraine*, IMF Working Paper, br. 05/128, dostupno na:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=887997 [06.05.2016]
15. ECB (2010.): *The Impact of the Financial Crisis on the Central and Eastern European Countries*, ECB Monthly Bulletin, dostupno na:
https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/art3_mb201007en_pp85-96en.pdf
[20.05.2016]
16. EC (2014.): *Report from the Commission to the Council and the European Parliament EU Anti-Corruption Report*, European Commission, dostupno na:
http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/acr_2014_en.pdf [18.04.2016]
17. Goel, R.K., Hasan, I. (2010.): *Corruption and Bank Conduct: International Evidence*, dostupno na:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1638901 [18.04.2016]

18. Guasti, P., Dobovsek, B. (2011.): *Informal Institution and EU Accession: Corruption and Clientelism in Central and Eastern Europe*, ECPR General Conference in Reykjavik, dostupno na:
<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/55210a55-9335-4431-a0f6-d06a1097aca4.pdf>
[08.05.2016]
19. Halushka, A.A., (1997.): *The financial system of the Czech Republic*, Institute for advanced studies, Vienna, dostupno na:
<http://econpapers.repec.org/scripts/redir.pf?u=http%3A%2F%2Fwww.ihs.ac.at%2Fpublications%2Feco%2Ffeast%2Ffro-46.pdf;h=repec:ihs:ihsrop:46> [28.05.2017.]
20. Haselmann, R., Wachtel, P., Sobott, J. (2016.): *Credit institutions, ownership and bank lending in transition economies*, The Palgrave Handbook of European Banking, dostupno na:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2761169 [03.06.2017.]
21. Heshmati Molaei, H. : *Economic Approaches of Corruption in Banking System (Case study: I.R. of Iran)*, dostupno na:
http://dmk.ir/Dorsapax/userfiles/file/ECONOMIC%20APPROACHES%20OF%20CORRUPTION_%20IN%20BANKING%20SYSTEM%20.pdf [21.04.2016]
22. Holmes, L. (1999.): *Corruption, Weak States and Economic Rationalism in Central and Eastern Europe*, Central European University Joint Conference on Corruption, dostupno na:
http://9iacc.org/papers/day1/ws2/dnld/d1ws2_lholmes.pdf [11.05.2016]
23. Hua, Q. (2013.): *Corruption and economic growth in transition economies*, University of Missouri-Columbia, dostupno na:
<https://mospace.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/43141/research.pdf?sequence=2> [03.06.2017.]
24. Ivanov, M. (2015.): *Efekti intervalutarnih odnosa na razvoj gospodarstva Hrvatske*, radna verzija rada prezentiranog na skupu „Uloga regulatora u razvoju gospodarstva Hrvatske“, 50. simpozij HZRFD, Opatija, 11.-13. Lipnja 2015., dostupno na:
https://bib.irb.hr/datoteka/769331.EFEKTI_INTERVALUTARNIH_ODNOSA_NA_RAZVOJ_GOSPODARSTVA_HRVATSKE.pdf [28.05.2017.]
25. Janc, A., Jurek, M., Marszalek, P. (2013.): *Financial system in Poland*, FESSUD No 7, dostupno na:
<http://fessud.eu/wp-content/uploads/2012/08/Poland-Studies-July-2013.pdf>
[28.05.2017.]

26. Kaufmann, D., Siegelbaum, P. (1997.): *Privatisation and Corruption in the Transition*, *Journal of international affairs*, dostupno na:
http://projects.iq.harvard.edu/gov2126/files/kaufmannsiegelbaum_1997.pdf
[20.04.2016]
27. Kawalec, S., Kluza, K. (2000.): *Challenges of Financial System Development in Transition Economies*, Annual Meetings of the International Monetary Fund and the World Bank, Prague, 2000, dostupno na:
<http://siteresources.worldbank.org/ECAEXT/Resources/KawalecPaper.pdf>
[18.04.2016]
28. Klein, N. (2013.): *Non-Performing Loans in CESEE: Determinants and Impact on Macroeconomic Performance*, IMF Working Paper, br. 13/72, dostupno na:
<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=40413.0> [28.04.2016]
29. Kraft, E. (2003.): *Strane banke u Hrvatskoj: iz druge perspektive*, dostupno na:
<http://old.hnb.hr/publikac/istrazivanja/i-012.pdf> [28.05.2016.]
30. Levine, R. (1996.): *Foreign Banks, Financial Development, and Economic Growth*, dostupno na:
http://faculty.haas.berkeley.edu/ross_levine/papers/1996_book_barfield_foreignbank%20&%20growth.pdf [03.06.2017.]
31. Nguyen, H., Qian, R. (2012.): *The Cross-Country Magnitude and Determinants of Collateral Borrowing*, Policy Research Working Paper 6001, The World Bank, dostupno na:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2026345 [21.04.2016]
32. Park, J. (2012.): *Corruption, soundness of the banking sector, and economic growth: A cross-country study*, dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/251540653_Corruption_soundness_of_the_banking_sector_and_economic_growth_A_cross-country_study [15.11.2017.]
33. Prga, I. (2002.): *Neki aspekti upravljanja bankovnim krizama*, izvorni znanstveni rad, dostupno na:
<https://hrcak.srce.hr/28352> [18.11.2017.]
34. Rinaldi, L., Sanchis-Arellano, A. (2006.): *Household Debt Sustainability What Explains Household Non-Performing Loans? An Empirical Evidence*, Working paper series, br 570, European central bank, dostupno na:
<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp570.pdf?2546b8e00ce934b13cfe47c36da5bc45> [25.04.2016]

35. Sirtaine, S., Skamnelos, I. (2007.): *Credit Growth in Emerging Europe. A Cause for Stability Concerns?*, Policy Research Working Paper 4281, The World Bank, dostupno na:
<https://core.ac.uk/download/files/153/6242916.pdf> [10.05.2016.]
36. Škarica, B. (2013.): *Determinants of Non-Performing Loans in Central and Eastern European Countries*, Working paper series, br. 13-07, Sveučilište u Zagrebu, dostupno na:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=177023 [18.04.2016]
37. WB, (2000.): *Anticorruption in transition, A contribution to the policy debate*, World Bank, dostupno na:
<https://siteresources.worldbank.org/INTWBIGOVANTCOR/Resources/contribution.pdf> [28.09.2017.]
38. Velkova, E. (2006.): *Integration of South-East Europe in the EU: Corruption, Foreign Direct Investment and Development*, Harvard European Law Working Paper br. 03/2006, dostupno na:
http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.law.harvard.edu/ContentPages/13160088.pdf [25.04.2016]
39. Vukoja, O. (2008.): *Odrednice Ekonomskoga Rasta Zemalja Srednje i Istočne Europe*, str. 549-575, Sveučilište u Zagrebu, dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/27212424_ODREDNICE_EKONOMSKOG_A_RASTA_ZEMALJA_SREDNJE_I_ISTOCNE_EUROPE [22.04.2016]
40. Wickberg, S. (2013.): *Corruption risks and mitigation strategies in Small and Medium Size Enterprise Lending*, U4 Expert Answer, Transparency International, br. 395, dostupno na:
http://www.transparency.org/whatwedo/answer/corruption_risks_and_mitigation_strategies_in_small_and_medium_size_enterpr [06.05.2016]
41. WB (1997.): *Helping countries combat corruption*, Poverty Reduction and Economic Management, World Bank, dostupno na:
<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corruptn/corruptn.pdf> [03.06.2017.]
42. Zheng, X., El Ghoul, S., Guedhami, O., Kwok, C.C.Y. (2011.): *Collectivism and Corruption in Bank Lending*, Journal of International Business Studies 44(4), dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/256011298_Collectivism_and_Corruption_in_Bank_Lending [11.05.2016]

Ostali izvori,

1. Arnerić, J., Škrabić Perić, B. (2016.): *Nastavni materijali za kolegij: Analiza vremenskih nizova i panel podataka*, Sveučilište u Splitu, Split
2. Heinrich, F. (2017.): *Corruption and inequality: How populists mislead people*, dostupno na:
https://www.transparency.org/news/feature/corruption_and_inequality_how_populists_mislead_people [20.05.2016.]
3. MCC: *Control of corruption indicator*, Millenium challenge corporation, dostupno na:
<https://www.mcc.gov/who-we-fund/indicator/control-of-corruption-indicator> [12.03.2017.]
4. MPRH (2011.): *Korupcija, uzroci posljedice, prevencija*, Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, dostupno na:
<https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Antikorupcija/Antikorporacija%20brosura%20za%20web2.pdf> [12.03.2017.]
5. Pivac, S. (2010.): *Statističke metode*, Ekonomski fakultet Split, Sveučilište u Splitu, str. 1.-360.
6. TWI (2017.) : *Hungary: Emerging Economic Power In Central And Eastern Europe*, Thomas White International, dostupno na:
<https://www.thomaswhite.com/world-markets/hungary-emerging-economic-power-in-central-and-eastern-europe/> [12.11. 2017]
7. TI (2016.): *Transparency International*, dostupno na: <https://www.transparency.org> [10.11.2017.]
8. TIH (2016.): *Transparency International Hrvatska*, dostupno na:
<http://www.transparency.hr/hr/> [10.11.2017.]

POPIS SLIKA

Slika 1: Začarani krug korupcije	11
Slika 2: Prikaz korupcije na globalnoj razini u 2016. godini	12

POPIS TABLICA

Tablica 1.: Prikaz indeksa percepcije korupcije za CEE zemlje	13
Tablica 2.: Prikaz indeksa kontrole korupcije za CEE zemlje	14
Tablica 3.: Specifikacija odabranih varijabli.....	33
Tablica 4.: Deskriptivna statistika za varijable modela 1.....	37
Tablica 5.: Deskriptivna statistika za varijable modela 2.....	39
Tablica 6.: Korelacijska matrica za varijable uvrštene u model 1.....	40
Tablica 7.: Korelacijska matrica za varijable uvrštene u model 2.....	40
Tablica 8.: Blundell-Bond procjenitelj za varijable uvrštene u model 1.....	41
Tablica 9.: Sarganov test za varijable uvrštene u model 1.	41
Tablica 10.: Blundell-Bond procjenitelj za varijable uvrštene u model 2.....	42
Tablica 11.: Sarganov test za varijable uvrštene u model 2.	42
Tablica 12.: Pregled rezultata modela 1. i modela 2.....	43

POPIS GRAFOVA

Graf 1: Udio aktive stranih banaka u ukupnoj aktivi banaka u 2008. i 2013. godini u odabranim zemljama	20
Graf 2.: Indeks percepcije korupcije u odabranim zemljama u razdoblju od 2005.-2015. godine.....	21
Graf 3: Stopa rasta realnog BDP-a (%) u odabranim zemljama u razdoblju od 2005.-2015. godine	24
Graf 4: Krediti dani privatnom sektoru (% BDP-a) u razdoblju od 2005.-2015. godine.....	28
Graf 5: Postotak bankovnih nenaplativih kredita od ukupnog broja izdanih kredita u odabranim zemljama u razdoblju od 2005.-2015. godine	29

SAŽETAK

Cilj rada bio je istražiti utjecaj korupcije na dostupnost kredita i na nenaplative zajmove u zemljama srednje i istočne Europe, posebno u vremenu nedavne svjetske krize kada su se počeli otkrivati problemi u bankovnim sustavima. U analizu su bile uključene Hrvatska, Bugarska, Rumunjska, Češka, Slovačka, Mađarska, Poljska, Latvija, Litva i Estonija u periodu od 2005. do 2009. godine. Rad isto proučava ekonomsko stanje ovih zemalja kroz probleme još iz tranzicijskog razdoblja te razvitak financijskih sustava prelaskom iz planskog u tržišno gospodarstvo. Empirijska analiza u kojoj je primjenjena panel analiza podataka pokazala je kako je korupcija imala značajan utjecaj na dostupnost kredita i na nenaplative zajmove.

Ključne riječi: korupcija, nenaplativi zajmovi, CEE zemlje

SUMMARY

The aim of the paper was to research the influence of corruption on loan availability and non-performing loans in Central and Eastern Europe, especially in the period of the recent global crisis when banking system problems began to emerge. The analysis included Croatia, Bulgaria, Romania, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Poland, Latvia, Lithuania and Estonia from 2005. to 2009. The paper examines the economic situation of these countries through the problems of the transition period and the development of financial systems by shifting from a planned to a market economy. Empirical analysis in which panel analysis was applied has shown that corruption has had a significant impact on the loan availability and non-performing loans.

Key words: corruption, non-performing loans, CEE countries

